

Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi için Biyosfer Rezervleri:

Camili'de Yaşam

Mısır Ekmegi, Yoğurt ve Bal...

Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi için
Biyosfer Rezervleri:

Camili'de Yaşam

Mısır Ekmegi, Yoğurt ve Bal...

Birleşmiş Milletler
Eğitim, Bilim ve Kültür
Kurumu

UNESCO
Türkiye
Milli Komisyonu

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu

Reşit Galip Caddesi Hereke Sokak No: 10

Gaziosmanpaşa - Çankaya / ANKARA / TÜRKİYE

Tel : 0.312 426 58 94 – 427 19 48 – 446 82 71

Faks : 0.312 427 20 64

www.unesco.org.tr

Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi İçin Biyosfer Rezervleri:

Camili'de Yaşam

Mısır Ekmegi, Yoğurt ve Bal...

Yazarlar

Gaye TEKSÖZ

Erdoğan ERTÜRK

Yıldırım LİSE

ISBN: 978-605-62155-7-5

Fotoğraflar

Erdoğan ERTÜRK

Gaye TEKSÖZ

İbrahim KAHYA

M. Hakan BAYKAL

Oğuz KURDOĞLU

Özgür ALAÇAM

Sıtkı ERAYDIN

Vedat ATASOY

Yıldırım LİSE

Harita

Bilgehan Kaan ÇALIŞKAN

Tasarım ve Baskı

Uzerler Matbaacılık Reklamcılık

Turizm San. Tic. Ltd. Şti.

Turan Güneş Bulvarı 22/8-26

Yıldız, Çankaya / ANKARA

Tel : 0.312 441 9015

Faks : 0.312 442 6215

e-posta : info@uzerler.com

www.uzerler.com

Kaynak Gösterimi

TEKSÖZ, G., ERTÜRK, E., LİSE, Y. (2014). Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi İçin Biyosfer Rezervleri: Camili'de Yaşam, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, ANKARA

Basım Yeri ve Tarihi

ANKARA, 2014

Bu kitap, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu tarafından desteklenen "Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim Alanı Olarak Camili Biyosfer Rezervi Projesi" kapsamında hazırlanmıştır ve para ile satılmaz.

© Her hakkı saklıdır. Bu kitabın herhangi bir bölümü yayıncının yazılı izni olmadan basılamaz, çoğaltılamaz, elektronik, mekanik veya diğer ortamlarda kullanılamaz.

Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi için
Biyosfer Rezervleri:

Camili'de Yaşam

Mısır Ekmeği, Yoğurt ve Bal...

Önsöz

Cağımızda küreselleşme ve kitle kültürü insanlığın kültürel çeşitliliğini, endüstri ve doğal kaynakların aşırı kullanımı ise doğanın biyolojik çeşitliliğini tehdit ve tahrip ediyor. Tahammül sınırlarını zorlayan bu tehdit karşısında insanlığın ortak vicdanını ve entelektüel yönünü oluşturan UNESCO, hem kültürel çeşitliliği hem de biyolojik çeşitliliği korumak için ortak bilinç oluşturmak üzere harekete geçmiştir. UNESCO çatısı altında bugüne kadar her iki alanda alınan kararların, yürütülen programların, kabul edilen bildirge, tavsiye kararı veya sözleşmelerin arkasında bu düşünce vardır.

UNESCO, doğanın ve doğal zenginliklerin atalarımızdan bize intikal eden bir miras olduğu kadar gelecek kuşaklara teslim edilmesi gereken bir kutsal emanet olduğunun bilinci ni yaymaya çalışmakta ve insanlığın kültürel varlığını ve çeşitliliğini sürdürülebilmesi için doğaya ve doğal çeşitliliğe ihtiyacı olduğunu savunmaktadır.

Nitekim 1970’li yıllardan bugüne kadar insan ve çevre arasındaki ilişkiyi bilimsel bir tabanda değerlendiren hükümetlerarası bir program olan İnsan ve Biyosfer (MaB) Programı, doğal kaynaklar ve insanlık arasında sürdürülebilir kalkınma temelinde bir ortaklık kuran önemli bir doğa koruma yaklaşımıdır.

Millî Komisyonumuz bünyesinde Sayın Dr. Mahir KÜÇÜK başkanlığında kuruluşundan beri önemli faaliyetler gösteren MaB İhtisas Komitesi, İnsan ve Biyosfer Programı kapsamında çok yönlü ulusal farkındalık çalışmalarını sürdürmekte olup, son olarak UTMK Yönetim Kurulu’nun kararıyla kabul edilen “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim Alanı Olarak Camili Biyosfer Rezervi Projesi” kapsamında Camili Yöresinde gerçekleştirilen alan çalışmaları ile ülkemizin UNESCO listesine giren ilk biyosfer rezervi alanı olan Camili’yi farklı bakış açılarından değerlendirerek bu eğitsel kitabı hazırlamıştır.

Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi İçin Biyosfer Rezervleri: Camili’de Yaşam: Mısır Ekmeği,

Yoğurt ve Bal adını taşıyan bu kitapta Camili biyosfer rezervinin koruma alanı olarak ilan benimsenmesi, biyosfer rezervi olarak ilan edilmesi, zengin doğal kaynakları, eşsiz güzelliği, ilgi çekici tarihi ve kültürü, yaşayan halkın doğa ve kültür ilişkisine yönelik güçlü deneyimleri akıcı bir üslupla ele alınmaktadır. Kitaptan aynı zamanda Camili yöresinde turizmden kültüre kadar pek çok konu hakkındaki uygulama ve deneyimlerin sürdürülebilir kalkınma temelinde ne denli bilinçli bir şekilde yürütüldüğü hakkında da bilgi edinilmektedir.

Millî Komisyonumuz yayınları arasında ilk ve tek biyosfer rezerv alanımız olan Camili'yi kültürü ve doğasıyla sürdürülebilir kalkınma temelinde her yönüyle ele alan bu müstesna çalışmayı hazırlayan MAB İhtisas Komitesi üyelerimize UNESCO Türkiye Millî Komisyonu ve şahsım adına teşekkürlerimi sunarım.

Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ
UNESCO Türkiye Millî Komisyonu
Başkanı

Sunuş

Dünya üzerindeki ilk resmi doğa koruma çalışmaları 1872 yılında “Yellowstone Milli Parkı”nın ilan edilmesiyle başlamıştır. 1933 yılında Londra’da imzalanan “Bazı Bölgelerdeki ve Özellikle Afrika’daki Doğal Flora ve Fauna’nın Korunması Sözleşmesi “ ile milli parklar, tabiat rezervleri ve diğer rezervlerin oluşturulmasına karar verilmiş ve böylece ilk biyolojik çeşitlilik koruma çalışmalarının adımları atılmıştır.

Ülkemizde ilk resmi doğa koruma çalışmaları “İstanbul Belgrad Ormanları”nın 1951 yılında “Muhafaza Ormanı” olarak ilan edilmesi ile başlamıştır. Doğa koruma çalışmaları ile birlikte aynı zamanda biyolojik çeşitliliğin korunması faaliyetlerinin ilk resmi sonucu ise 1958 yılında “Yozgat Çamlığı Milli Parkı”nın ülkemizin ilk milli parkı olarak ilan edilmesi ile olmuştur.

Doğa koruma konusundaki ulusal mevzuatımızın yanında uluslararası sözleşmeler ve kuruluşlara olan üyeliğimiz neticesinde koruma altına aldığımız önemli alanlarımız da bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (UNESCO), dünyadaki doğal miras alanları ve biyosfer rezervlerinin korunması ve yönetilmesi konusunda çeşitli sözleşmeler ve

stratejiler geliştiren önemli kültür ve doğa koruma aktörlerinden birisidir. Bugün 117 ülkede 621 adet biyosfer rezervi ve 157 ülkede 775’i kültürel, 188’i doğal ve 29’u kültürel ve doğal olmak üzere toplam 962 adet dünya miras alanı bulunmaktadır. Ülkemizde, dünya miras listesine girmiş 9 adet kültürel miras alanı ile Pamukkale ve Göreme Milli Parkı gibi hem kültürel hem de doğal miras özelliği taşıyan 2 adet alan olmak üzere toplam 11 adet dünya miras alanı yer almaktadır.

Ülkemizin ilk biyosfer rezervi ise Artvin İli sınırları içerisinde bulunan ve Orman ve Su İşleri Bakanlığı işbirliğinde UNESCO tarafından 2005 yılında Dünya Biyosfer Rezervleri Ağı’na dahil edilen Camili Biyosfer Rezervi’dir.

Camili Biyosfer Rezervi, Uluslararası Çevre Koruma Örgütü, Dünya Bankası ve Küresel Çevre Fonu tarafından belirlenen biyolojik açıdan zengin ve tehdit altında olan dünyadaki 25 karasal ekolojik bölgeden birinde yer alması, farklı ekosistemlere sahip olması, zengin flora ve fauna çeşitliliği, önemli kuş göç yolu üzerinde bulunması ve sürdürülebilir kalkınma faaliyetleri ile doğa korumanın uyum içinde geliştiği bir bölge olması sebebiyle UNESCO tarafından Dünya Biyosfer Rezervleri Ağı’na dahil edilecek bir alan olarak belirlenmiştir.

Camili Biyosfer Rezervi, doğa koruma ve sürdürülebilir kalkınma yaklaşımlarının dengeli bir biçimde gerçekleştirildiği örnek alanlardan birisidir. Yöre halkı tarafından, aile pansiyonculuğu, doğa yürüyüşlerine yönelik rehberlik, arıcılık, bal üretimi, organik tarımsal faaliyetler gibi doğaya saygılı ekonomik kalkınma örnekleri yöre halkı tarafından gerçekleştirilirken alandaki biyolojik çeşitlilik ve doğal kaynak değerleri korunmaktadır.

İnsan refahı ve sağlığı ve yeryüzünün doğal kaynaklarının ve biyolojik çeşitliliğinin devamlı ve sürdürülebilir olması için toplumların bilinçlenmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarının ve diğer düşük emisyonlu teknolojilerin kullanılması, özellikle geçimlerini tamamen ekosistem hizmetlerinden sağlayan fakir ve yoksul halkın ekonomik ve sosyal refahının artırılması için iş ve gelir olanakları oluşturulması gerekmektedir.

Sürdürülebilir kalkınmada özellikle yöre halkının geçim kaynaklarının arttırılması ve biyolojik çeşitliliğin korunması faaliyetleri arasında dengenin sağlanması zorunluluğu Biyosfer Rezervi kavramının önemini daha da arttırmıştır. Bilindiği gibi biyosfer rezervleri hem insan olgusuna hem de doğa koruma konusuna öncelikli olarak önem veren alanlar olup, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik eden ve aynı zamanda türlerin, genetik kaynakların ve ekosistemlerin korunmasını sağlayan alanlardır. Bu nedenle, biyolojik çeşitliliğin korunması ve aynı zamanda yöre halkının ekonomik ve sosyal kalkınmasının sağlanması gibi hedeflerin dengeli bir şekilde yerine getirilmesi için biyosfer rezervlerin arttırılması hem ulusal hem de küresel anlamda

sürdürülebilir doğal kaynak yönetimine katkıda bulunacaktır.

Ülkemizin ulusal ve uluslararası düzeyde öneme sahip, Camili Biyosfer Rezervi'nin korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanması gelecek kuşaklara bozulmadan bırakılmasını garanti altına almak zorunluluğunu bilerek hareket etmek üstümüze düşen önemli bir vazifedir.

Bu vesile ile “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Biyosfer Rezervleri: Camili’de Yaşam: Mısır Ekmeği, Yoğurt ve Bal...” kitabının hazırlanmasında emeği geçenlere, arazi çalışmalarındaki destek ve katkılarından dolayı özellikle tüm Camili Havzası halkına teşekkür eder, bu kitabın öncelikle genç nesillerin doğa koruma ve sürdürülebilir kalkınma konusunda bilinçlenmelerine katkı sağlamasını temenni ederim.

Dr. Mahir KÜÇÜK

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yönetim Kurulu Üyesi,
İnsan ve Biyosfer (MaB) İhtisas Komitesi Başkanı

İçindekiler

ÖNSÖZ	6
SUNUŞ	10
GİRİŞ	15
DOĞA - İNSAN - DOĞA	28
Macahel	30
M.Ö. 3. yüzyıldan bugüne Camili	34
CAMİLİ'DE YAŞAM	38
Bir bildiği var doğanın	38
Üzümün sapı	38
Gece olması gerektiği gibidir Camili'de	42
Aile sıcaklığı	44
Teşekkürler Hayat	50
Milat	52
Portakal Hayali	56
Camili'nin çalışan kadınlarından biri	60
Doğal dokuyu bozmadan turizmin gelişmesini sağlayacak bir bakış açısı	64
Burada para lazım değil!	76
Çöp yok!	78
Arı mı fındık mı?	80
Tüketici olmak ya da olmamak	82
Bakkal	84
MISIR EKMEĞİ, YOĞURT VE BAL	86
KAYNAKLAR	92
YAZARLAR	93

Camili

Çok uzaklarda, farklı, apayrı, bambaşka bir yer Camili Havzası. Saf Kafkas arısının, çengel boynuzlu dağ keçisinin, dağ horozunun, kırmızı benekli alabalığın, boz ayının, çakalın, geyiğin ve Camili halkının uyum içinde yaşadığı bir havza. Vadilerin içinden geçen bulut kümelerinin, beyaz benekli kırmızı mantarlarının, rengârenk çiçeklerin, keskin kişniş kokusunun, asırlık, kocaman ıhlamur, kestane, ladin ağaçlarının, ağaçkakan seslerinin, neşeli, güler yüzlü, misafirperver insanların diyarı. Öyle bir coğrafya ki burası; derin vadilerin, heybetli ve dumanlı dağların, orman güllerinin, sis kümelerinin, bulut denizlerinin, sislerin içinden uzanıp giden yolların, kimi zaman dinmek bilmeyen, kimi zaman ince ince yağın yağmurların, yaylalardaki buz mavisi göllerin, çağıl çağıl derelerin, yükseklerden akan şelalelerin ve sık eğretili otlarının ülkesi...

Giriş

Camili Havzası ya da diğer bir adıyla Macahel, Karçal Dağları'nda yüzyıllar boyunca gizli kalmış ekolojik ve kültürel bir hazine. Her kış aylarca kapanan yollarının yaşam tarzını şekillendirdiği havza, son yıllarda daha fazla tanınmaya ve değeri anlaşılmaya başladı. Yeşil vadilerden, yüksek alpin çayırlara kadar insan etkisine fazla maruz kalmamış, geniş bir doğal ekosistem yelpazesini barındıran havza, doğal yaşlı ormanları ve nemli iklimiyle ılıman yağmur ormanları niteliğinde. Doğal yapı, boz ayı ve çengel boynuzlu dağ keçisi gibi önemli yaban hayatı türlerini barındırır ve yırtıcı kuş göçünü Karçal Dağları boyunca dar bir koridora yönlendirir.

Düzenli, Camili, Efeler, Uğur, Kayalar ve Maral köylerinden meydana gelen adını merkez olarak Camili Köyü'nden alan Camili Havzası'nda yaşayan halk, kültürlerine ve geleneklerine bağlıdır. Yüzyıllar boyu kendilerine yeten ve ihtiyaçlarını karşıladıkları doğayla iç içe yaşamışlardır. Bugüne kadar tarımsal faaliyetlerini doğayla uyumlu bir şekilde sürdürmüş ve Kafkas arı ırkının mevcut son popülasyonunu korumayı başarmışlardır.

Bölgenin doğa koruma açısından önemi, 1990'lu yıllarla birlikte dikkat çekici bir şekilde ortaya çıkmaya başladı. Doğal Hayatı Koruma Derneği'nin, 1993-1996 yılları arasında yürüttüğü, "Doğu Karadeniz'in Doğal Yaşlı Ormanları" projesinin çalışma alanı içinde yer alan Karçal Dağları, daha sonra Türkiye'nin önemli bitki alanı ve önemli doğa alanlarından biri olarak belirlendi.

Camili Havzası'nda bulunan Efeler ve Gorgit bölgelerinin doğal yaşlı ormanları, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu uyarınca 1998 yılında Tabiatı Koruma Alanı ilan edilerek yasal olarak da koruma altına alındı.

Camili Havzası aynı zamanda, Birleşmiş Milletler Küresel Çevre Fonu (GEF) desteği ile Dünya Bankası ve mülga Çevre ve Orman Bakanlığı işbirliğinde 2000-2008 yılları arasında yürütülen Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi'nin Türkiye'deki dört pilot uygulama alanından biri oldu. Kısaca "GEF Projesi" olarak da bilinen ve politikadan planlamaya, uygulamadan izlemeye çok sayıda bileşeni içeren "Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi

Projesi” yerel ve ulusal düzeyde olmak üzere iki farklı seviyede uygulandı. Ulusal düzeyde yürütülen çalışmalarla, biyolojik çeşitliliğin korunması ve doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ile ilgili yasal mevzuatın gözden geçirilmesi ve akılcı hale getirilmesi, mevcut korunan alan yönetim planlaması süreçlerinin geliştirilerek küresel planlama anlayışı olan katılımcı korunan alan yönetim planlama yaklaşımının uygulanması, kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi ve kamuoyunun biyolojik çeşitlilik ve doğal kaynak kullanımı konusundaki bilinç düzeyinin artırılması amaçlandı. Camili Havzası’nı da kapsayan yerel düzeydeki çalışmalarda ise amaç, etkili ve katılımcı korunan alan yönetimi ve sürdürülebilir doğal kaynak kullanımının alan bazında uygulamalarını hayata geçirebilecek ve Türkiye’nin diğer korunan alanları için yaygınlaştırılabilir modeller ortaya koymaktı. Proje kapsamında 2003 yılında alanda katılımcı bir Yönetim Planı hazırlanmaya başlandı. Yönetim planı, ilgi grupları ve havzada yaşayan köylülerle her aşamasında paylaşıldı. Kadınları proje çalışmalarına dahil etmek için onlarla da ayrı toplantılar yapıldı. Her köyde ve ayrıca bazı köylerin de çeşitli mahallelerinde yönetim planı koruma hedefleri, vizyonu ve bölgeleme haritasıyla ilgili bilgilendirme çalışmaları yapıldı. Aynı bilgilendirme toplantılarında yörede yaşayanların görüş, öneri ve katkıları alındı. Yönetişim ilkesinin uygulanmasıyla plandaki koruma hedeflerine denk düşen arıcılık, ekoturizm ve tarım ve hayvancılık komiteleri kuruldu. Bu komitelere bütün köylerden temsilciler seçildi. Böylelikle yönetim planının katılımcı bir şekilde uygulanması hedeflendi. Eski ve yeni, küre-

sel çeşitlilik ve yerel kalkınma, saygın gelenekler ve kaçınılmaz değişim arasında doğru dengeler kuran bir vizyon ve ayrıntılı bir program içeren yönetim planı 2007 yılında hazırlandı.

Sahip olduğu biyolojik çeşitliliğin ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve katılımcı yönetimini gerçekleştirmek amacıyla proje kapsamında bilimsel araştırmalar ve yöre halkına yönelik bir dizi faaliyetler gerçekleştirildi. Camili Havzası halkı ve yöredeki sivil toplum kuruluşlarının ağırlıklı olarak arıcılık ve bal üretimi ile ekoturizm (pansiyonculuk, rehberlik) konulu projeleri desteklenerek doğa ile uyumlu ekonomik faaliyetlerin hayata geçirilmesi sağlandı. GEF Projesi’nin küçük hibe programının teknik ve finansal desteği sayesinde havzadaki aile pansiyonlarının kalitesi ve sayısı giderek arttı. Aile pansiyonları yöresel mimari donanımlı geleneksel ahşap yapı evlerden oluşuyor. Evler yöresel mimariyi korumak amacıyla küçük değişiklikler ve onarımlar yapılarak aile pansiyonları haline dönüştürüldü. Yöre evleri sıcak ve misafirperver aile ortamı ile birlikte gelen ziyaretçilere temiz ve doğal konaklama imkanları sağlıyor. Havzada yaşayanlar doğanın ve onun korunmasının nedenli önemli olduğunun farkındalar. Aile pansiyonları ziyaretçiler için zengin menüye sahip yerel ürünlerle donatılmış yiyecekler sunarlar. Birçok yöresel yiyecek ya kendileri tarafından hazırlanıyor veya herkesin dahil olduğu ortak fayda sağlayan bir ekonomik döngü yaratmak amacıyla komşularından satın alınıyor. Geleneksel ahşap evler havzaya gelen ziyaretçilerin konaklaması için hazırlanır. Camili havzasında yapılan bir anket, alan gelen ziyaretçilerin %99’unun geleneksel ahşap evler-

de konaklamak istediğini gösteriyor. Bu da gerekçeyi açıklıyor; sıcak ortam, misafirperverlik, geleneksel yöre yaşamı ve kültürünü tanımak, temizlik, hijyen ve tabii ki yöresel yiyecekler.

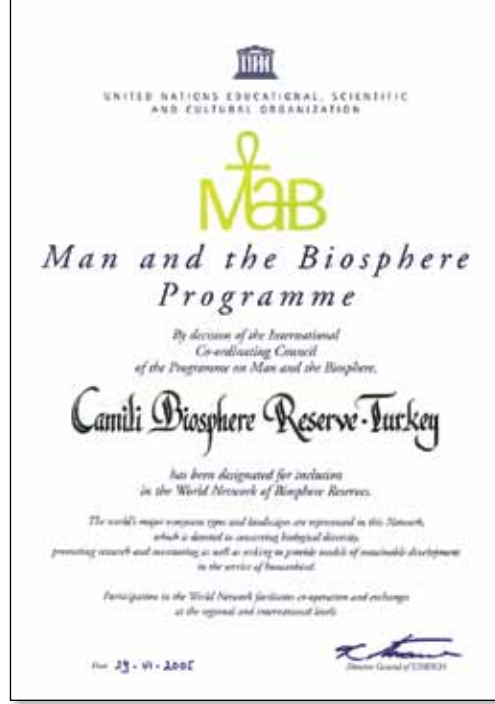
Arıcılık, Camili havzasında yüzyıllardır yöre ekonomisinin bir parçası olmuştur. Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA) öncülüğünde gerçekleştirilen araştırma ve geliştirme projeleri öncesine kadar geleneksel yöntemlerle ve sadece bal üretimi için yapıyordu. Bu araştırma ve geliştirme projeleri sonrasında uzmanlar tarafından bu havzadaki arıların yüksek verim sağlayan dünyadaki üç önemli arı ırkından biri olan Kafkas arı ırkına ait olduğu belirlendi. Ayrıca, yapılan araştırmalar havzadaki arıların genetik yapısının alana yabancı arıların girmemesi sebebiyle değişime uğramadığını gösteriyordu. Kafkas arı türleri ülkemizde sadece Camili Havzası'nda yaşadığı ve genetik olarak saf olduğu için aynı zamanda bölgedeki biyolojik çeşitlilik için de çok önem-

lidir. Havzanın bu potansiyeli GEF Projesi kapsamında da bu konuya özel önem verilmesine neden oldu ve yörede Camili Çevre Koruma ve Geliştirme Derneği (yeni adı: Macahel Biyosfer Rezerv Alanı Koruma ve Geliştirme Derneği)

çatısı altında havzadaki her köyün temsilcisinin olduğu ve bölgedeki üreticileri birleştiren bir arıcılık komitesinin kurulması sağlandı. Ayrıca projenin küçük hibe programı sayesinde birçok arı üreticisi ve bal üreten kişiler desteklendi.

Camili Havzası, sahip olduğu biyolojik çeşitlilik değerleri ve doğal kaynakları ile kültürel ve tarihi zenginlikleri nedeniyle mülga Çevre ve Orman Bakanlığı ve UNESCO Türkiye Milli Komisyonu işbirliğinde

gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda 29 Haziran 2005 tarihinde 25,258 hektar büyüklüğündeki alanı ile UNESCO tarafından **Biyosfer Rezervi** olarak ilan edilerek, Dünya Biyosfer Rezervleri Ağı'na dahil edildi ve Türkiye'nin ilk biyosfer rezervi olarak kendisinden sonra gelecekler için ilham kaynağı oldu.

Biyosfer Rezervi nedir?

Biyosfer rezervleri biyolojik çeşitliliğin korunması, ekonomik kalkınma ve kültürel değerlerin devamlılığı arasındaki çatışmaların sürdürülebilir bir şekilde çözülmesine dönük temel bir yaklaşımdır.

Bu bağlamda, Biyosfer Rezervlerinin üç temel işlevi vardır;

- Koruma: genetik çeşitliliğin, türlerin, ekosistemlerin ve peyzajların korunmasına katkıda bulunmak,
- Kalkınma: ekolojik açıdan uygun ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimi desteklemek,
- Lojistik: yerel, ulusal ve küresel ölçekte doğa koruma ve kalkınma çabalarına dönük bilimsel araştırma, izleme, eğitim ve bilgi değişimini desteklemek.

Biyosfer rezervleri araştırma, eğitim ve rekreasyonel faaliyetler açısından yeri başka bir şeyle doldurulamayacak derecede önemli alanlardır.

Biyosfer rezervleri erozyon kontrolü, toprak verimliliği, akarsu rejiminin düzenlenmesi, yeraltı su kaynaklarının devamlılığı, azot döngüsü ve hava ve su kirliliğinin önlenmesine dönük temel yaşam destek sistemlerinin devamlılığını sağlamaya yönelik örnekleri içerir.

Biyosfer rezervlerinin en önemli amaçlarından birisi de çevre üzerinde ciddi ölçüde olumsuz etkileri olmayan ve insanın yaşam kalitesini artırmaya dönük alan ve kaynak kullanımına ilişkin bilimsel çalışmaları desteklemektir.

Biyosfer rezervleri, biyolojik ve kültürel çeşitlilik ile ekonomik ve sosyal kalkınmayı insan ve doğa arasında birliktelik sağlayarak bağdaştıran ve aynı zamanda yerel düzeyden küresel seviyeye kadar sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tüm yenilikçi yaklaşımların test edildiği ve sergilendiği ideal alanlardır.

Bir yerin biyosfer rezervi olarak belirlenmesi, söz konusu alan için önemli bir değişimi de beraberinde getirmektedir. Biyosfer rezervleri yöre halkıyla bir mutabakatın hayata geçirilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Çünkü yönetim şeffaf, gelişmeye açık ve esnek olmalıdır. Böyle bir yaklaşım azim, sabır ve yaratıcılık gerektirir. Doğal ve kültürel değerlere yönelik politik, ekonomik ve sosyal baskıları ancak bu yolla azaltılabilir.

Dünyanın birçok köşesinde yüzyıllardır süregelen ancak doğaya önemli bir yapısal zarar vermemiş olan geleneksel alan ve kaynak kullanım biçimleri vardır. Bu kullanım biçimleri ile elde edilen tarihsel birikimler bugünün alan ve kaynak kullanım süreçlerine taşınarak yöre halkının ihtiyaçları, doğal, kültürel ve çevresel koşullarla uyumlu hale getirilebilir. Biyosfer rezervleri bu amaç için en önemli araçlardan biridir.

Farklı kurumların esnek olmayan yapısı çevre ve kalkınma arasındaki sorunların çözümünde en önemli engellerden birisidir. Biyosfer rezervler, farklı taraflar arasındaki sorunların çözümünü destekleyen bir yapıya sahiptir.

Camili Havzası'nın biyosfer rezervi olarak ilan edilmesi, bölgede, biyolojik çeşitliliği korumak, bozulmamış ekosistemlerin devamlılığını sağlamak, doğal sistemler ve bu sistemlerin zamana bağlı değişimlerini öğrenmek, geleneksel arazi kullanım biçimlerini izlemek, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına ilişkin bilgileri paylaşmak ve doğal kaynakların yönetimindeki sorunların çözümünde işbirliği yapmak anlamına gelir.

Camili Havzası'nın biyosfer rezervi olması, kamu kurumlarından bilim dünyasına yöre halkından gelecek kuşaklara kadar farklı kesimlerin beklentilerine karşılık verir. Örneğin, yöre halkı, toprak ve suyun korunması, iş bulma olanaklarının sağlanması, mevcut arazi kullanımları ile gelenek ve yaşam biçimlerinin sürdürülmesi, korunan alan yönetimiyle uzlaşmazlıkların çözülmesi ve gelecek kuşakları için daha sağlıklı bir çevrenin oluşturulması gibi konularda karar alma sürecinin bütün aşamalarında söz sahibidir. Bilim insanları ve araştırmacılar, biyosfer rezervlerdeki ekolojik süreçler ya da biyolojik çeşitlilik ve bunların insanlarla ilişkilerini değerlendiren bilimsel çalışmalar yapabilirler. Buna ek olarak, kısa ve uzun erimli izleme programları ile ekosistemlerdeki değişimleri ortaya koyan araştırmalar ve bu araştırmalar sonucunda elde edilen bilgilerin değişimi ve paylaşımı da biyosfer rezervlerinin amaçları arasındadır. Üst düzey karar vericiler ise, biyosfer rezervlerdeki doğal kaynakların daha sürdürülebilir kullanımı konusunda ilgili kamu personelinin ihtiyaç duyacağı teknik ve kurumsal kapasiteyi geliştirir. Bu adım, doğa korumaya halk desteğinin artmasına da yardımcı olur.

İlgili kurumlar doğal kaynakların yerel ve bölgesel ölçekte kullanımı ve bu kaynakların daha sürdürülebilir yönetimi için hangi kurumsal ve yasal mekanizmaların geliştirilmesi gerektiğini gündeme alır. Bu çerçevede biyosfer rezervleri Biyolojik Çeşitlilik ve Çölleşmeyle Mücadele gibi uluslararası sözleşmelerin uygulanmasına da katkı sağlayan bir araç olarak değerlendirilmelidir (<http://www.macahel.org.tr>).

Bugün popülasyonları azalan ayı, kurt, çengel boynuzlu dağ keçisi gibi büyük memelilerin ülkemizde barınabileceği az sayıdaki alandan biri olan Karçal Dağları'nda Camili Biyosfer Rezervi gibi alanların oluşturulması, etkin doğa koruma için önemli bir güvence. Ancak, bunun yörede yaşayan insanlar dahil yerel ilgi gruplarınca da kabul gören ve hatta desteklenen gerçek bir uygulamaya dönüşmesi için, insan ile yaban hayatı arasında kalıcı bir barışın yaşama geçirilmesi kaçınılmaz. Ayrıca, geçmişteki hatalı uygulamaların yinelenmemesi; ormanların, meraların, su kaynaklarının ve toprakların yönetiminde insanı merkeze alan geleneksel anlayışın, yerini ekoloji odaklı bir anlayışa bırakması, biz insanlar için de uzun vadede, yaşanabilir bir dünyanın güvencesi olabilir.

Öte yandan uzmanlar, doğal alanları tel örgülerle çevirip insan erişimine kapatmak yerine, insan ile yaban hayatı arasında kurulacak uyumlu bir ilişkinin devamlılığını sağlamanın ekolojik bakımdan daha uygun sonuçlar verebileceği görüşünde. GEF Projesi çerçevesinde bölgede fauna araştırmaları yapan danışmanlar buna örnek olarak, dağ kurbağaları ile insana hizmet eden evcil hayvanlar arasında kuşaklar-

dan beri süregelen işbirliğini gösteriyor. İki bin metrenin üzerindeki subalpin bölgede yaşayan dağ kurbağaları (*Rana macronemis*), yaylalara insan tarafından getirilen büyükbaş hayvanların bıraktıkları dışkıyla üşüşen sinek ve böceklerle besleniyor. Sonuç olarak, iki taraf da bu ilişkiden karlı çıkıyor. Uzmanlar, yaylalarda bitki örtüsünün aşırı otlatmadan etkilenmesi kar-

şısında, hayvancılığın bütünüyle yasaklanması, bu türleri de olumsuz etkileyebileceği için; yasaklayıcı bir uygulama yerine, hem koruma hem faydalanma amacına hizmet eden planlı ve kontrollü hayvancılığı teşvik ediyor. Karçal Dağları, organik tarım gibi doğayla uyumlu ve alternatif sosyo-ekonomik faaliyetler için gerekli doğal koşullara sahip.

Yaşlı Ormanların İçinde Yaşam

Kendilerini “Macahel Ekibi” olarak internet ortamında tanıtan yerel grup, amaçlarını “*bitki örtüsü ve el değmemiş bir ekosisteme sahip orman zenginliği ile ağırlıklı olarak bilim çevrelerinin bildiği yöremizi ve genetik özellikleri bozulmamış saf Kafkas arısı ve Macahel Balı’nı tanıtmaktır*” şeklinde açıklıyor (www.macahel.com). “Camili Havzasında organik tarım yaşamın bir parçasıdır” diyen Macahelliler, arıcılık faaliyetlerine büyük önem verdiklerini ve havzada arıları olumsuz etkileyebilecek hiçbir şeye köy halkı tarafından izin verilmeyeceğini vurguluyor ve sözlerini şöyle tamamlıyor: “*Organik tarım için kimyasallardan uzak bir üretim şekli bile yeterli değildir. Üretimin yapıldığı yerin çevresi de çok önemlidir. Kirliliğin olduğu bir yerde sağlıklı ürünler yetiştirmekten söz edilemez. Sanayi bölgelerinden uzak ve Karadeniz’in en doğusunda, yaşlı ormanların içinde yapılan tarımsal üretimden bahsediyoruz. Kirlilikten dolayı nefes almakta güçlük çeken bir dünyada, insan müdahalesinden çok az etkilenmiş ormanlar içinde bir yaşam düşünün...! Orası Camili*”.

Ekoturizm, Karçal Dağları’nda yaşayan insanlar için doğayla uyumlu kırsal kalkınmanın bir diğer aracı. Bölgenin doğal ve kültürel zenginlikleri giderek artan sayıda ziyaretçinin ilgisini çekiyor. Bu ilgi, sürdürülebilir bir geçim kaynağına dönüşüyor. Konuksever yöre halkı, şirin yayla evleri, yöresel yiyecekler, vahşi doğa ve renkli folklor. Mimar Mahmut Zeytinci’ye göre, Camili Havzası gibi kırsal yerleşimlerin bundan sonraki gelişimi için bir master plana ihtiyaç var. Var olan konutların kullanımı, yeni yapılacak yapıların konumu ve yapım yöntemi, enerji kullanımı ve bölgenin tüm ulaşım ağı bütüncül bir anlayışla planlanmalı diyen Zeytinci’ye göre kendiliğinden gelişecek yapılaşma ve kullanım biçimleri, geri dönüşü olmayan sorunlara yol açabilir. Öncelik var olan konutların işlevsel hale getirilmesine, ısı yalıtımına ve uygun enerji kullanımının sağlanmasına verilmeli ve yeni yapılaşmaya sınırlama getirilmeli; güzel ve kullanışlı yapılaşma için basit ve doğal malzemeler kullanılmalı. Zeytinci; “*Bu bölge yalnızca ender bulunan bitki ve hayvan varlığıyla değil yaratacağı yeni ve sürdürülebilir doğal yaşam biçimiyle de örnek olmalı. Üzerinde yaşayanların benimsemeyeceği ve mutlu olmayacağı hiçbir proje sürdürülebilir olamaz; konut bu mutluluğun başladığı yerdir; yüzyıllardan bu yana kendi kendine yetmiş olan bölge bundan sonrada yaşanabilir bir yer olmalıdır*” diyor.

Sınır Ötesi İşbirliği İmkkanı

Karçal Dağları, son yıllarda dünyada giderek yaygınlaşan ve teşvik gören sınır ötesi işbirliği açısından da ideal bir coğrafi konuma sahip. Türkiye ile Gürcistan arasındaki sosyo-kültürel yakınlık ve uyumlu ilişkiler de bunu destekleyici yönde. Sınırın bu tarafında Camili Havzası Türkiye’nin ilk Biyosfer Rezervi olurken, Gürcistan’da da resmi kuruluşlar ile WWF Kafkasya Program Ofisi arasında yıllardır devam eden ortak çalışmalar sonucunda Camili’nin hemen karşısında Gürcistan’da Machakhela Milli Parkı ilan edildi. Aynı coğrafya içinde amaçları ve hedefleri ortak olan bu çabalarındaki en önemli eksiklik, iki ülke arasında paylaşılan bu ortak değerler ile sorunların bütüncül bir yaklaşım ve işbirliği içinde ele alınması.

Camili’nin dağlarında bir o yana bir bu yana gidip gelen çengelboynuzlu dağkeçileri, urkeklikler ya da ladin kabuk böcekleri sınır tanımıyor... Bu durum ister istemez “sınır ötesi koruma alanı” fikrini akla getiriyor. Doğa korumada sınır ötesi işbirliğinin, hem doğa koruma politikaları hem de korunan alan düzeyindeki yararlarına işaret eden WWF Kafkasya Program Ofisi Çevre Koruma Müdürü Nugzar Zazanashvili şöyle diyor: “*Bu tür alanlar, sınırın iki tarafında doğa koruma politikalarının uyumlulaştırılmasını sağladığı gibi, uluslararası yardım kuruluşları için de cazip bir konudur. İki tarafın yetkilileri arasında ortak bir tema oluşturur; ilişkilerin güçlendirilmesini sağlar. Sınırın iki tarafındaki görevliler, ortak hedeflere göre hareket ederek, yasadışı avlanma, doğal ürün ticareti gibi eylemlere karşı daha etkili mücadele edebilir. İşbirliği için gerekli iletişim hızlanır; bilgi ve uzman değişimi kolaylaşır. Dolayısıyla etkin bir doğa koruma sağlanmış olur*” (Kalem, S.).

Camili Biyosfer Rezervi'ndeki değerleri sayılarla, tanımlarla, aşağıdaki gruplamalarla anlatmak mümkün. Ama ne kadar yazsanız da anlatılamayacak şeyler var; bu kitabın başında

anlatılamayan hisler gibi. Camili'nin değerleri, Camili'nin ta kendisi. İnsanlara değer katan doğası ve insanların değer kattığı özellikleri ile bir bütün.

Camili Biyosfer Rezervi Vizyonu

Doğal ve kültürel değerlerin korunması ve sürdürülebilir kullanımında yöre halkının ve ilgi gruplarının bilinçli ve etkin sorumluluk aldığı örnek bir yönetim yapısına sahip, ulusal ve uluslararası ölçekte tanınan Camili Biyosfer Rezervi'ne ulaşmak.

Kültürel Değerleri

Camili bölgesi, çeşitli dönemlerde Bizans, Selçuk, Moğol, Osmanlı İmparatorlukları ile Rusların, Gürcülerin yönetiminde bulunmuş ve nihayetinde Türkiye Cumhuriyeti'nin yönetimi altında bulunmaktadır. Camili Havzası'ndaki dikkate değer arkeolojik ve tarihi kalıntılar Efeler Köyü girişinde bulunan Kemer Köprü, Maral Köyü'ndeki İremi Camii, Uğur Köyü'nde bulunan kilise ile Tamara Köprüsü ve iki eski hapishanedir.

Halkın yıllarca izole bir yaşam sürmesi nedeniyle köylüler, günlük yaşamlarında, köy evlerinin ve ek yapılarının mimarisi ve yapılış tarzında, kullandıkları alet ve malzemelerde eski gelenekleri muhafaza edebilmişlerdir. Geleneksel halk dansları ve halk müziği kültürü halen bölgede yaşıyor. Köylüler geleneksel şarkılarını gelecek kuşaklara aktarmak ve muhafaza edebilmek amacıyla Çoksuslu Yaşlılar Korosu'nu kurmuşlardır.

Rekreasyonel Değerleri

Camili, geleneksel bir yaşam tarzına ve bozulmamış bir çevreyle tanışmak isteyen ziyaretçilere eşî bulunmaz güzellikler sunuyor. Turizm yöre insanına maddi yönden katkı sağlamakla birlikte, aynı zamanda insanların sahip oldukları değerlerin farkına varmasına yardımcı oluyor ve yerel koruma faaliyetlerine katılmalarını özendiriyor.

Biyolojik Çeşitlilik Değerleri

Camili Biyosfer Rezervi, rakım farkına (350 m-3500 m) dayalı olarak ortaya çıkmış olan çok değişik tür ve ekosistemleri içerir. Koruma önceliğine sahip değerleri ise; doğu ladini (*Picea orientalis*), doğu kayını (*Fagus orientalis*), kestane (*Castanea sativa*), ve Kafkas ıhlamuru (*Tilia rubra* ssp. *caucasica*) gibi doğal yaşlı ve karışık ılıman kuşak yağmur ormanları, alpin ve subalpin ekosistemler, sucul topluluklardır. Camili Biyosfer Rezervi'nde 23'ü endemik 990 adet bitki türü yayılış gösterir.

Camili Biyosfer Rezervi insan etkisinden uzak kalmış bir fauna çeşitliliğine sahiptir. Koruma önceliği olarak özellikle önem arz eden fauna türleri genetik olarak saf olan Kafkas arı ırkı, boz ayı (*Ursus arctos*), çengel boynuzlu dağ keçisi (*Rupicapra rupicapra*), dağ horozu (*Tetrao mlokosiewiczii*), Kafkas engereği (*Vipera kaznakovi*) Kafkas semenderi (*Mertensiella caucasica*), kırmızı benekli alabalık (*Salmo trutta macrostigma*) ve göçmen yırtıcı kuşlardır.

Camili'de yaşam kış şartlarının ağır geçmesi dolayısıyla doğayla mücadele üzerine kuruludur. Yöre insanı yaşamını idame ettirmek için doğaya bağımlıdır. İnsan ve doğa ilişkileri geçmişten aktarılan bilgi ve deneyimler ve geleneksel bir model üzerine kuruludur. Doğayla ilişkiler, tarımsal üretim, beslenme ve tedavi amacıyla bitkilerden yararlanma, yakacak ve yapacak odun ihtiyacı, salma hayvancılık, arıcılık ve yaban hayvanlarından faydalanma temelinde şekillenmiştir.

Son yıllarda, geleneksel olarak sürdürülen faaliyetlerde birtakım değişiklikler yaşanmıştır. Binaların çatılarını kapatmak üzere ladin ağaçlarından hartama (pedavra) kesme işi artık yapılmamakta, çatı kaplama işi oluklu sac ile yapılmaktadır. İnsanlar yaşlandıkça ve yaylacılık yapan insan sayısı azaldıkça, otlatma da azalmaktadır. Bölge dışında satmak amacıyla bal üretilmekte ancak Camili markası etkin kullanılmamaktadır. Bal üretimini sürdürülebilir sınırlar içerisinde artırmak ve Camili markasıyla diğer doğal ürünlere pazar bulmak için gerçek bir potansiyel mevcuttur. Bu konu ile ilgili gelişmelerden birisi ise, havzadaki organik bal ve Kafkas ana arı ürünlerine 2010 yılında UNESCO tarafından alınan sertifika ve patenttir. Ayrıca Camili Biyosfer Rezervi ismi ve logosu Türk Patent Enstitüsü tarafından Orman ve Su İşleri Bakanlığı adına tescil edilmiş ve Bakanlık bu isim ve logo kullanım hakkını yöredeki üreticilere devretmiştir. Ana arı üretimi önemli bir gelir kaynağı haline gelmiştir ve turistlere satış amacıyla devam eden, küçük fakat giderek büyüyen bir el sanatları üretimi de mevcuttur.

Camili Havzası'nda süregelen kendi kendine yeterli geleneksel ekonomik yapı, yaşam ve ormanla doğrudan ilişkili ve doğanın döngüsüne tabidir. Bu doğaya bağımlı kendi kendine yeterlilik, doğal kaynakların sürdürülebilirliği için bir tehdit olarak algılanmamaktadır. Dışarıdaki pazar ekonomisi ile bütünleşme imkânları, bölgenin uzaklığı, zor iklim koşulları, ulaşım imkânlarının azlığı ve ulaşım maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle sınırlıdır. Bu koşullarda sürdürülebilir yaşamın en iyi örneklerinden biri olan Camili'de yaşayanlar geçimlerini Camili'ye has kaynaklarla sürdürmektedir.

Yöre halkı tarafından gerçekleştirilen ana arı üretimi, organik bal ve fındık üretimi, pansiyonculuk ve yürüyüş rehberlik faaliyetleri gibi sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen doğa ile uyumlu faaliyetlerin çeşitliliği gün geçtikçe artmaktadır. Bu tür faaliyetlerin giderek artması alan dışında ikametlerini devam ettiren yöre halkının her yıl özellikle yazı aylarının başlaması ile birlikte alan geri dönüşlerinde büyük artışlar meydana getirmiştir. Bu faaliyetlerin artması havzada yıl içerisinde yöre halkı için önemli bir ekonomik gelir oluşturmaktadır. Camili Biyosfer Rezervi hem sahip olduğu biyolojik çeşitliliği ve doğal güzellikleri ve hem de sağladığı geleneksel yaşam tarzı misafirperverliği ve konaklama imkanları sayesinde ülke içinden ve dışından bir çok ziyaretçinin akımına uğramaktadır. Her yıl yerli ve yabancı binlerce kişinin ziyaret ettiği Camili Biyosfer Rezervi, pansiyon işletmeciliğinden rehberlik hizmetlerine, ana arı yetiştiriciliğinden bal üretimine uzanan ekonomik faaliyetler ile biyolojik çeşitliliğin ve kültürel değerlerin korunması arasında denge-

nin nasıl kurulacağını gösteren ülkemizin nadir yerlerinden birisidir.

Kalkınma ile doğa koruma arasındaki denge- nin doğru kurulması, bir yandan yöre halkı- nın kontrolü altındaki sürdürülebilir geçim imkânlarının daha iyi hale getirilmesine diğer yandan da arzu edilen kalkınma seviyesine ulaşmaları için yardımcı olmayı gerektirmek- tedir. 2012 yılında gerçekleştirilen “Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı” ya da kısa adı ile “Rio+20” nin konusunun yeşil ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma odaklı ol- ması ve sonuç raporunda özellikle kır- salda yaşayan yöre halkının geçim kaynaklarının arttırılması ve bi- yolojik çeşitliliğin korunması ifadelerinin beraber yer alması Biosfer Rezervi kavramının önemini daha da arttırmıştır. Bilindiği gibi biosfer rezerv- leri hem insan olgusuna hem de doğa koruma konusuna öncelikli olarak önem veren koruma alanlarıdır. Biosfer rezervlerinin yasal dayanağı olan ve İspanya’nın Seville şehrinde 1995 yılında hazır- lanan Seville Stratejisi’nde de belirtildiği gibi bi- yosfer rezervleri sürdürülebilir ekonomik ve in- san kalkınmasını teşvik eden ve aynı zamanda türlerin, genetik kaynakların ve ekosistemlerin korunmasını sağlayan alanlardır. Yine Seville Stratejisi’nde ifade edildiği gibi bu alanlarda- ki kaynaklar yerel topluluklar, kurumlar, sivil toplum kuruluşları, ekonomik çıkar grupları ve diğer ilgi grupları tarafından sürdürülebilir şe- kilde yönetilmektedir.

Biyosfer Rezervleri yöre halkının kalkınmasına çok önem veren ve bu kalkınmayı sürdürülebi- lir bir şekilde gerçekleştirerek “Yeşil Ekonomi” denilen doğal kaynaklara ve biyolojik çeşitlili- ğe zarar vermeyen faaliyetleri ortaya koyabilen doğa koruma bölgeleridir. Bu nedenle, Rio+20 Konferansı Sonuç Raporu’nda ifade edilen bi- yolojik çeşitliliğin korunması ve aynı zamanda halkın ekonomik kalkınmasının sağlanması gibi hedeflerin dengeli bir şekilde yerine getirilme- sine hizmet etmek için dünyada ve ülkemizde biosfer rezervi sayısının arttırılması bu amaca ulaşılmasında olumlu bir katkı yapacaktır. Ca-

mili Biosfer Rezervi sahip olduğu biyo- lojik çeşitlilik ve doğal kaynak değér- leri ve yöresel kültürü ile ülkemizin ve dünyanın nadir bölgelerinden birini oluşturmaktadır. Geçmiş- ten günümüze gelen ve halen dahi yaşatılmaya çalışılan geleneksel yaşam tarzı ve kullanımların mo- dern yöntemlerle entegre edilerek de- vamlılığını sürdürmesi Camili Havzası’nda

yaşayan toplumun geçmişine saygı göstererek günün şartlarına ayak uydurabilme kabiliyet ve becerisinden kaynaklanmaktadır. Sahip olduğu zor arazi koşullarının yanı sıra havza insanının doğanın değerini ve kendi yaşamına olan etki- sini bilerek ve koruma ve kullanma dengesine hassasiyet göstererek faydalandığı doğal kay- nakların sürdürülebilir kullanımı sayesinde bugün ülkemizin önemli bir prestij alanı olan Camili Biosfer Rezervi’ndeki deneyimlerin ve kazanımların ülkemizin benzer özelliklere sa- hip diğer bölgelere de yaygınlaştırılması için toplum olarak hepimize görev düşmektedir.

Doğa - İnsan - Doğa

60 kilometrelik Borçka-Camili yolunda, Borçka ilçe merkezine yaklaşık 25 kilometre mesafedeki 1.870 rakımlı Camili Geçidi'nden yol alırken, ormanın izin verdiği ölçüde açılan dar yolda zaman ve mekân kavramını yitirebilirsiniz. Yemyeşil bir fanus içinde ormanın kokusunu, sessizliğini duyabilir, sanki kendinizi o anın ve yerin bir parçası gibi hissedebilirsiniz.

Camili Geçidi'nde 1.870 m. olan rakım Camili Köyü'nün bulunduğu havzada 350 metreye düşerken, havzanın etrafını çevreleyen Karçal Dağları'nda (Karçal Dağları'nda isimsiz bir tepe) ise 3.490 metreye kadar çıkar.

Bölgenin coğrafyası, iklimi ve ormanın yoğunluğu, ormanla etrafınızın çevrildiği, adeta yeşilin ve dağların arasında kaybolduğunuz hissini verir size. İlk anlarda ürkütücü gelen bu duygu bir süre sonra yerini muthiş bir huzura bırakır, kaybolmuş hissetmenize rağmen, olabildiğine özgür hissettirir. Bu hissi yaratan

doğanın heybeti mi, bize sunduklarını yeni fark etmiş olmanın dehşeti mi ya da her ikisi veya başka bir şey mi ilk anlarda anlamak mümkün değildir. Camili'ye vardıkdan ve oranın insanları ile konuşup, hikâyelerini dinledikten sonra bu hissi yaratanın ne olduğu anlayabilirsiniz. Dönüş yolunda ise daha önce okuduklarınız, duyduklarınızla orada tanıdığınız insanların öyküleri birleşir ve çok eskilerden bugüne uzanan doğa-insan-tarih-kültür iletişimi ile dolu aşağıdaki hikâyeyi düşündürür.

Macahel'den Gorgit Yaylasına Doğru

Yıllarca yamaçlarına yükseldik dağların ve her yükselişimizde, doğanın içimize yükselişini seyrettik. O yaz doğanın kimyasıyla var olan ben bir garip insan, doğanın içinde yani doğamın tam da içinde Karadeniz'i yeniden adımlıyordum. Ben ve grubum Karadeniz'in en doğusunda, en az gidilmiş ve en çok sevilesi kalmış Macahel bölgesinde Gorgit yaylasına doğru yola çıktık. Akşamı geçirdiğimiz Efeler köyü Dedaena pansiyondan sabahın erken saatlerinde ayrıldık. Güneşin her dirhem ışığını içine sindirmek için çarpan kalpleri bekletmek olmaz kaygısı taşıyarak. Yaklaşık 40 dakikalık araç yolculuğunun ardından Gorgit mezasına ulaşıyorsunuz. Yayla, Efeler köyünün bulunduğu vadiden dağlara doğru yükseliyor. Karadeniz'in birçok yerinde olduğu gibi yolculuklar orman içinden. Onlarca asırlık ağaçların (anıt ağaç) içinde yaprakların rüzgarın yüzüne dokunuşunu seyrederek, rüzgarla konuşmasını dinleyerek yapacağınız 40 dakikalık yolculuk! "Huzurun içinde derin dinginlik" Mezraya vardığımızda katılımcıların yüzlerindeki mutluluğun kaç farklı tarifini gözlerinizi kırpmadan yapabilirsiniz. Herkes mutlu, herkesin yüzünde orada olmanın varlık duygusu.

Araçtan çantalarımızı alıp son kontrollerimizi yaptıktan sonra, binlerce yıldır insanların ayak izleriyle varlığını korumuş patikada yürüyüşümüze başladık. Hedefte Gorgit yaylası var. Bundan sonrası insanın orada olmasıyla kendi arasında kuracağı bağla ilişkilidir. Bazen kimyasıyla, kimyasını var eden arasında bağ kurmakta güçlük çekenler oluyor ise de onlara yol göstermek bizim görevimiz. Her şeyin yolunda gittiğini bilmek güzel. Patika bir yamaca doğru yükselerek ilerliyor ve 20 dakikalık yamaç yürüyüşünün ardından düzlüğe ulaşıyoruz. Burada 10 dakikalık mola verdik, ağaç kovuğundan akan kaynak suyumuzu içip, köylülerin yaptığı çardaktaki yerimizi aldık. Bizi nelerin beklediğiyle ilgili akşam yemeğinde yaptığımız sohbetin son kritiğini yenileyip, herkesin keyfinin ve genel durumunun iyi olduğunu gördükten sonra terimizi soğutmadan çantalarımızı sırtlanıp, geçmişin izlerinde yaptığımız yolculuğa koyulduk yeniden. Bölge son derece sık orman örtüsüyle kaplı. Her yerde anıt ağaçlara rastlıyorsunuz ve orman altı bitki örtüsü bile yüksek orman ağaçlarından oluşuyor. Sisli havalarda büyümlü bir rüyada gibi hissediyorsunuz adeta.

Macahel

Türkiye ormanlarının “sıcak nokta”larından birisi olarak tanımlanıyor Karçal Dağları. Dünyanın en önemli ekolojik bölgelerinden biri olarak kabul edilen Kafkasya, genel olarak iki dağ sistemi ve bunların arasındaki platolardan oluşuyor: “Yukarı Kafkaslar” ve “Aşağı Kafkaslar”. Birinci dağ sırası, Rusya’nın Karadeniz kıyısındaki Soçi’den Hazar kıyısındaki Bakü’ye kadar uzanırken, diğeri, Türkiye’nin kuzeydoğusundan başlayarak Gürcistan içlerine doğru ilerliyor. Karçal Dağları, Aşağı Kafkasların omurgasını oluşturan Doğu Karadeniz Dağları’nın doğu ucunda, Çoruh Nehri ile Türkiye-Gürcistan sınırı arasında yer alıyor. Anakaya, büyük ölçüde volkanik. Genel olarak, 140 bin hektar genişliğindeki alanın denizden yüksekliği 150 ile 3.490 m arasında değişiyor. Karadeniz Bölgesi’nin en

yüksek kesimlerinden birini oluşturan bu dağlar, adını, en yüksek rakımlı Karçal Tepesi’nden alıyor.

Çoruh Nehri’nin kenarında kurulu Artvin kenti, “sıcak nokta” olarak tanımlanan alanın güney sınırındaki, Borçka ilçe merkezi ise batısındaki nirengi taşları sayılır. Doğuda, Gürcistan sınırındaki Camili Havzası ve buradaki yerleşim alanları da özel bir konuma sahip. Çoruh’un, Gürcistan’a bağlı Acaristan sınırları içinde kalan bir kolu olan Machakhelis-Tskali Çayı’nın yukarı havzasında yer alan ve yöresel olarak “Macahel” adıyla da anılan Camili Bölgesi, son yıllarda doğal güzellikleri ile haklı bir ün kazanmaya başladı.

Doğanın sunduğu ayrıcalık, ya da başka bir söyleyişle coğrafi yapısı Camili’nin tarihini, kültürünü, insanların kişiliklerini şekillendirmiş,

Herkes hayranlıkla çevreyi seyrediyordu. Kim-
senin yorgunluktan söz etmeye niyeti yoktu. Bu
duyguyu ilk patika yürüyüşünden hepimiz tanı-
yoruzdur. Bir de Macahel'de böyle bir doğanın
atmosferinde olmanın farkındalığını ekleyin.
Gorgit yaylasına, oldukça ağır bir tempoyla yak-
laşık 3,5 saat süren bir trekking sonunda ulaşı-
lıyor. Bu bölgedeki ormanlar Tabiatı Koruma Alanı
olarak belirlenmiş doğa harikası bir yer. Yaylada-
ki ağaç evlerin çatıları dahi ağaç kabuklarından
yapılmış ve yüzyılların geleneğini bozmadan
devam ettiren nadir bölgelerden birisi. Alabildi-
ğine düzlük otlaklar, yaylanın içinde 1700 met-
re yükseklikte anıt ağaçlar, düzlüklerden akan
ırmaklar, dağın doruklarından kayıp gelmiş dev
kaya kütleleriyle eşsiz bir doğa.

Yayla girişindeki ilk ev yaylayı yukarıdan gören
manzarasıyla bize adeta öğle yemeğimizi bura-

da yememiz ve dinlenmemiz için davet ediyor-
du. Çantalarımızı ayaklarımızın götürdüğü yere,
evin önünde ahşaptan yapılmış balkona bırakıp
her birimiz duygularımızı, düşüncelerimizi yay-
lanın dört bir yanına savurduk. Artık herkesin
kimyasıyla arasındaki bağ, mekanın ve zamanın
dışındaydı. Bir süre çevrede gezinip salındıktan
sonra küçük bir kır ateşinin etrafına toplandık.
Kumanyalarımızı yedik ve türkülerimizi söyleyip,
fıkralar anlattık. Herkesin anlatacak bir şeyleri
vardı. Yaylanın hemen ilerisinde, Gorgit'ten Be-
yaz Su yaylasına gidilen yol üzerinde bulunan
şelaleye gitme vakti geldi. Çantalarımızı alıp şe-
lalenin yolunu tuttuk, yaylada kalmak isteyenle-
ri geride bırakarak. Tabi ki bir saat sonra yeniden
buluşmak üzere.

Eriyen kar sularının oluşturduğu dere yaylanın
güneyinde dik bir dağ yamacının arasından düz-

bölgenin adının “yüksek dağların arasında doğal oyuk” anlamına gelen “Macaheli” olmasına neden olmuş. Macaheli, günümüzde Artvin ili-ne ve Gürcistan’ın Acara Özerk Cumhuriyeti’ne yayılan vadinin ve tarihsel bölgenin adıdır.

Hertvis (Camili köyünün Gürcü ismi), Gürcüce’de Hevi (vadi veya dere) ile irtvis (karışma, birleşme) kelimelerinden oluşur. Hertvis, Osmanlı döneminde Macahel sancağının merkeziymiş. Bu yerleşim merkezinin adı 1925’te Camili olarak değiştirilmiş. Camili, daha sonra kurulan aynı adlı bucağın merkezi olmuş. Camili bucağı, merkez Camili köyü olmak üzere, Düzenli, Efeler, Kayalar, Maral ve Uğur köylerinden oluşuyor. Bu nedenle Camili, günümüzde bu köyleri kapsayan yörenin adı olarak da kullanılıyor.

Macahel adının anlamı ile ilgili çeşitli kaynaklarda benzer öyküler bulunmaktadır. Halk etimolojisine göre sözcük “maca” (bilek) ve “heli” (el) sözcüklerinden oluşmuştur. Hikayeyi eski

bir Macahelli, “Saklı Cennet Macahel” kitabının yazarı Avukat Haydar Zengin şöyle anlatıyor:

“Macahel, ülkemizin başka bir yöresinde rastlanmayan tamamen kendisine özgü, özel bir coğrafi ve siyasi yapıya sahiptir. Yükseklikleri iki bin metreye yaklaşan geçit dışında üç bin metreyi aşan dağlardan başlayan vadiler ve o vadilerin havzalarında toplanan akarsular, Camili köyünde tek bir vadi ve ‘Macahela’ adını alan yine tek bir dereye dönüştükten sonra, Karadeniz’e doğru uzanan bir görünüm sergiler. Diğer bir deyişle, Macahel coğrafyası, bilek kısmı Camili köyünde olan, parmakları dağlara doğru uzanan, avucu göklere dönük açık bir eli, parmaklar arası vadileri ve parmaklar da vadiler arasındaki dağları ve tepeleri temsil eder konum ve görünümünü çağrıştırır. Gürcü dilinde insan eline ‘Heli’ ve bileğe de ‘Maca’ denilmektedir. Bu iki kelimenin birleşiminden de, az önce değindiğim coğrafi yapıyı çağrıştıran, ‘Macahel’ isminin ortaya çıktığı söylenmektedir.” (Zengin, H.).

lûge dökülür. Gorgit şelalesi de bizi burada karşılar. Su soğuk fakat böyle bir farklılığı yaşamak isteyenler suya girmek ve şelalenin serpintisini yüzünde hissetmek için gerekli malzemeyi çantalarında hazır etmişlerdir. Hasta olurum diye endişelenmeyin, yaylaların havası sizi hasta etmez. Doğru malzemelerle doğru şeyler yaparsanız soğuk sadece sizi güçlü ve dinç tutar. Bugüne kadar yaylalarda hasta olana rastlamadığımı paylaşmak isterim. Gorgit yaylası Karadeniz'deki favori trekking rotalarımızdan biridir. Burada yaşayanlar ayrıcalıktır. Bu yüzden her şeyi, her anı fotoğraflamak, hafızanızın bir köşesine kazımak isteyeceksiniz. O gün hayatınızda tüm bunlar yaşanırken, belki de birçoğunuzun hayal bile edemediği, görmediği, bilmediği enstantaneler sizin zamanın ve mekanın dışındaki yolculuğunuzu yazıyor olacak. Yaylaya geri dönüş zamanı, pansiyona yetişmek ve karanlığa kalmamak için yola çıkıyoruz. Gorgit'te bizleri bekleyen arkadaşlarla buluştuk, toparlandık. Son bir kere soluklanıp geride ekipman ve çöp bırakmadığımızdan emin olduktan sonra yürüyüşe başladık. Artık yürüyüş daha keyifli. İç dünyamızda yaşanan onca şeyden sonra beden yorgunluğunun, üşümenin ya da ayağımızdaki küçük bir sızının ne önemi olabilirdi. Herkes suskundu. Nedenini ben biliyordum, belki onlar da biliyorlardı, geriye döndükleri şehrin göbeğinde de en çok bu suskunluğun gizli çılgınlıklarını anlatacaklardı. Dönüş yolunda, yoğunlaşan sis çise bıraktı. Neredeyse yağmur tadında düşen damlalar otların üzerinde çiğ taneleri bıraktı. Ayaklarımızı damlalara sürüyerek ilerledik. Ağaçların yapraklarının uçlarına biriken damlaların salınışını seyrettik, rüzgar çiseyi yüzümüze savurdu ve yüzümüze dokunan her damlayı yüreğimizde hissettik.

Dinlenmek için seçtiğimiz anıt ağaçların gölgesinden doğayı seyrederken az konuşup çok şey paylaştık. Kahkahalara boğan sohbetlerimiz de oldu elbette, ansızın başlayan kelimelerle. Mezraya yaklaştık, aracımız toprak yolda, bir armut ağacının gölgesinde bizi bekliyordu. Heyecanla indik yamaçtan, koltuklarımıza oturduk, yorgundu hayata dair duygularımız, düşüncelerimiz. Pek çok insan Karadeniz'e gelir gezmek için, birçoğu yüreğini bırakır bu topraklarda.

Akşam olmadan Efeler köyüne ulaştık. Dedaena pansiyonun doğası kadar güzel yürekli Karadenizli işletmecisi Fehmi abi bizi yolda karşıladı. Her tura çıktığımızda peşimizden ebeveynlerimiz gibi telaşla yollara koyulan, herkese tek tek ilgilenecek kadar insan sevgisi taşıyan kocaman yürekli Fehmi abimiz. Sen hep var ol e mi. Akşam yemeğini pansiyonun yemekhanesinde yiyoruz. Ahşap bir yapı olan ve doğaya uyumlu dizayn edilmiş bu yemekhane ve oturma salonu köyün etkinliklerinde de kullanılıyor. Akşamları, dünyaca ünlü ekipten Gürcü halk oyunları seyretmeniz de olasılıkla muhtemel. Yakılan kocaman şöminenin etrafında oturup, alevin gölgesinde düşlerini kovalayan insanlardan biri siz olabilirsiniz. Akşam yemeğinde Gürcü yemeklerinin en doğal ve geleneksel usulle yapılmış lezzetlerini tadacaksınız. İsteyenler için özel menü de mümkün. Self servis ve sınırsız yemek. Doğada bir gün geçirmişseniz iştahınızı kontrol edemeyeceksiniz demektir. Kendinizi sınırlamayın çünkü burada yediğiniz yemekler kilo yapmayacak, yarınki yürüyüşte hepsini harcayacaksınız . Akşam yemeğinin ardından, suyuna doyulmaz topraklarda çayın tadına varacaksınız. Gün bitmesin diye odasına çekilmek istemeyenleri şöminenin başında bırakıyoruz (Beşli, E. A.).

M.Ö. 3. Yüzyıldan Bugüne Camili

Camili'nin bilinen öyküsü M.Ö. 3. yüzyıla, Doğu Kartli Krallığı'nın lideri Kral Parnavaz'dan, 12. yüzyıla, o zamanın Gürcistan Kraliçesi Tamar'ın dönemine kadar uzanır (1184-1215). Mezarının Camili'de olduğuna inanılan Kraliçe Tamar Dönemi'nde Gürcistan gücünün doruğuna ulaşmış ve küçük bir imparatorluğa dönüşmüştü. Ancak, 1200'lerde başlayan Moğol istilası ve 14. - 15. yüzyılda Timur'un istilası, Gürcistan'ı yerle bir etmiş ve ülke, ekonomik olarak tam bir felaketin eşiğine gelmiş. Osmanlıların 1453'te İstanbul'u fethetmesinden sonra Gürcistan'ın Avrupa ile bağları kopmuş ve Osmanlı Devleti ile İran arasında sıkışıp kalmış. 16. yüzyılda ise, Gürcistan'ın batısı Osmanlıların, doğusu İran'ın denetimine geçmiş. 18. yüzyılda Rusya, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü ve sınırlarını koruma altına alsa da, 1804'te çıkan pek çok halk ayaklanmasını kanlı biçimde bastıran Rusya, 1801-1864 arasında Gürcistan'ın birçok bölgesini ele geçirmiş. Poti ve Batum limanları ile Gürcistan'ın güneybatısı kesimi bir süre daha Osmanlı yönetimi altında kalmış. Ancak 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda

(93 Harbi) Ruslar bu bölgeleri de ele geçirmişler. Bu savaş sonrasında Gürcistan, tamamen Çarlık Rusya'sının bir parçası durumuna gelmiş.

Osmanlı-Rus Savaşı ya da 93 Harbi aynı zamanda büyük bir göçün de başlangıcı olmuş. İlk olarak 1828-1829 yıllarında savaşın bitiminde başlayan göç daha sonraki yıllarda büyük bir alana yayılmış. Savaş sonrası ağırlaşan ekonomik ve sosyal şartlar, Rus idarecilerin kötü tutumu ve Müslüman Gürcülerin dinlerine bağlılığı göçün artmasının en önemli nedenlerinden biri olmuş. Muhacirlik bu bölgede yaşayan halkın tarihindeki en ağır trajedi halini almış. 13 Haziran-13 Temmuz 1878 tarihleri arasında Avrupa'nın büyük devletleriyle Osmanlı Devleti arasında düzenlenen Berlin Kongresi'nin sonucunda eskiden Osmanlı egemenliğinde yaşayan Müslüman halka seçme hakkı verilmiş: Ya Rusya topraklarında yaşayacak ya da Osmanlı topraklarına göçeceklermiş. Berlin Antlaşması ile halka verilen seçme hakkının uygulaması referandum ile gerçekleştirilmiş. Referandum öncesinde Türk tarafı için çalışan Batum Reisi Pagava Hemit Bey mitingler düzenliyor ve referandum için hazırlıklar yürütüyormuş. O

İLK KEZ BU YIL ULAŞIMA KAPANMADI

Artvin'in Borçka ilçesine bağlı 6 köyden oluşan Camili bölgesinin yolu, faaliyete geçen bakım evi ve karla mücadele ekibi sayesinde bu kış tarihinde ilk kez ulaşım kapanmadı (22 Mart 2013).

Karayolları 10. Bölge Müdürlüğü, Artvin Valiliği'nin talimatıyla Borçka ilçe merkezine yaklaşık 25 kilometre mesafedeki 1870 rakımlı Camili Geçidi yakınlarına geçtiğimiz yıl karla mücadele için bakım evi kurdu. 10 personelin görevlendirildiği bakım evine, 3 iş makinesi tahsis edildi.

Ekipler, 60 kilometrelik Borçka-Camili yolunu, yüksek çığ tehlikesi ve kar kalınlığının yer yer 2 metreyi aşmasına rağmen kışın en çetin geçtiği dönemlerde bile ulaşım açık tutmayı başardı. Ekipler, kar ve tipinin etkili olduğu dönemlerde yolu açık tutmak için bazı günler 3 kez temizleme çalışması yaptı.

"Hudut karakolunda şehit olan iki asker"

Vali N. Kalkan, Camili bölgesinin geçmiş kış dönemlerinde yaklaşık 5 ay kardan ulaşım kapalı kalmasını köylülerin de kabullendiğini belirterek, "Yolun ulaşım kapalı kalması doğal karşılanıyordu. Dolayısıyla bölgedeki acil durumları gerektiren geçişler komşu ülke Gürcistan ile yapılan protokol gereğince bu ülke üzerinden sağlanıyordu.

Hatta hudut karakolunun bahçesinde şehit iki askerimizin kabri bulunuyor. Bu askerler çok eski tarihlerde vefat etmiş, kar nedeniyle yollar kapalı

zaman 18 köyden oluşan Macahel'de bu referandum sonucu 6 köy Türkiye'yi diğer 12 köy Rusya'ya tercih etmiş. Rusya ve Osmanlı'lar arasında 27 Ocak 1879 tarihinde İstanbul'da yapılan antlaşma ile muhacirliğin resmi süresi yasallaşmış.

Antlaşmaya göre 3 Şubat 1882 tarihine kadar olan göç süresi daha sonra 1884 yılına kadar uzatılmış. Bu süreç izleyen yıllarda son bulmamış, hemen hemen 1921 yılına dek sürmüştür.

İşte, tercihlerini Türkiye'den yana yapan 6 köyün bulunduğu bölge bugün Macahel ya da Camili Bölgesi olarak adlandırılan bölgedir.

Zorlu yollar

Camili'ye varmak için önce doğanın önünüze çıkardığı karlı yolları aşmak gerek. Yaklaşık 130 yıl önce atalarının göç ettiği yollarda bugün de yılın 5 ayı kardan kapanan yolları aşmaya çalışıyor burada yaşayanlar.

Macahel'de ulaşım 1968 yılına kadar yaya olarak sağlanmış, daha sonra toprak bir yol yapılmış, fakat kış mevsiminde yolun 5 ay boyunca kapalı olması yol çalışmalarını etkilemiş ve yöreye araçla ulaşım sağlanamamış. Yol geliştirme çalışmaları değişik tarihlerde aralıklı olarak devam etmiş. Yörenin uzun yıllar süren ulaşım sorununa kesin bir çözüm getirmek amacıyla yol asfaltlama çalışmaları 2013 yılında bitmiştir.

olduğundan cenazeleri memleketine götürülemeyince hudut karakolun bahçesine defnedilmişler. Bu, Camili bölgesinde kış mevsiminin ne kadar ağır geçtiğinin en çarpıcı delilidir” dedi.

“Alay Komutanı askeriyle vedalaşıyordu”

Ocak ayında Hudut Tabur Komutanlığı ziyaret defterinin ilk kez bir devlet yetkilisi tarafından imzalandığını kaydeden Kalkan, “Alay Komutanımız sonbahar mevsiminde sınırda görev yapan askerleriyle ‘baharda görüşürüz’ diyerek vedalaşıyordu. Bu yıl ocak ayında Alay Komutanımız ile bölgeye birlikte gittik ve komutanlığın ziyaret defterinin Ocak ayında ilk kez bir devlet yetkilisi tarafından imzalandığına şahit olduk. Bu da bizim adımıza gururu verici bir durumdur” diye konuştu.

“Hastalarımızı kızaklarla hastaneye götürüyorduk”

Camili köyü sakinlerinden Osman Aslan (62), Camili’de kışın ulaşımın çok zor olduğunu ifade etti. Acil vakalarda ulaşımın Gürcistan üzerinden sağlandığını dile getiren Aslan, şöyle devam etti:

“Camili’den Batum’a geçiyorduk, karın yoğun olduğu yerlerde hastalarımızı kızaklara bağlayıp götürüyorduk. Sarp Sınır Kapısı’nı kullanarak Hopa’ya, daha sonra da Borçka’ya ulaşıyorduk. Saatler süren yorucu bir yolculuk. Çok şükür bu yıl böyle bir derdimiz olmadı. Valimizden ve Karayolları ekiplerinden Allah bin kere razı olsun. Bizleri mağdur etmediler. Bugün yolunuz açık,

ilçemize rahat gidip gelebiliyoruz. Yolumuz sadece birkaç gün kapalı kaldı.”

Mevlüt Özaydın (73) ise yolları açık olunca kış mevsiminde de bölgede yaşamın olduğunu anladıklarını belirterek, “Bu aylarda yolumuz kapalı olduğu için yıllardır portakal ve hamsi yiyemedik ancak bu yıl hasretimizi giderdik” diye konuştu.

Camili’nin en yaşlısı olduğunu belirten Adnan Zühtü Parker de (89) geçmiş yıllarda sınırda görev yapan bir askerin ağaçtan düşerek hayatını kaybettiğini belirterek, “O zaman köyümüzde yol yoktu ve kış çok ağır geçmişti. Şehidin cenazesini Trabzon’a götüremediler. Babam köyün imamıydı cenaze namazını kıldırды, ben de şehidimizin burada defnedilmesine yardımcı oldum” dedi.

(Kaynak: AA : <http://www.haber7.com/neler-oluyor-hayatta/haber/1004944-ilk-kez-bu-yil-ulasima-kapanmadi>)

Camili'de Yaşam

Bir bildiği var doğanın

Camili'de yaşayıp da geçit vermez yollarla ilgili anısı olmayan hemen hemen yok. Bunlardan birisi de 26 sene Sağlık Ocağı'nda ambulans şoförlüğü yapmış şimdi emekli; Mevlüt Özaydın.

Ambulans şoförü diye tanıttık kendisini ama Mevlüt Bey'in anlattıklarından anlaşıldı ki, aslında 1992 yılına kadar ambulans yokmuş Sağlık Ocağı'nda. Ciple taşımış hastaları. Yol geçit verirse tabii. O zaman Camili'den Borçka'ya gitmek 4,5 saat sürüyormuş. En çok doğum zamanı gelmiş kadınları taşımış Mevlüt Bey. Yol 4,5 saat olunca arabada doğuma sık rastlanıyormuş. Unutamadığı bir anısı 2 çığ arasında kalması ile ilgili. *"Hastayla birlikte sadece ikimizdik"* diye başlıyor anlatmaya; *"İki çığ arasında kaldık. Kürekle cipe yol aça aça ilerledim, yavaş yavaş indim tepeden aşağıya"*. Bir diğer anısı ise, elinde patlayan dinamitle ağır yaralanan bir Köy Hizmetleri işçisi ile ilgili. 1990'lı yıllarda yolu açmaya çalışan işçilerden birinin ağır yaralanması ve açmaya çalıştığı yoldan onu koma halinde hastaneye yetiştirmeye çalışmak; hazin

bir öykü. Neyse ki işçiyi hastaneye zamanında yetiştirmişler ve hayati tehlikeyi atlatmasına yardımcı olmuşlar.

Gururla ekliyor konuşmamızın sonunda Mevlüt Bey, oğlu kendisinin 26 yıl hizmet ettiği Sağlık Ocağı'nda Sağlık Memuru olarak çalışıyormuş şimdi. Ama diyor, *"Camili'nin yol koşullarında ciple hasta taşımak ambulansla taşımaktan daha iyiydi..."*

Doğa belki de sunduğu ayrıcalıkları kollamak için geçit vermez insanlara ve hatta diğer canlılara. Belki de Camili, Camili olarak kalamazdı bunca yıl, kolayca geçit verseydi, karla kaplanıp kapanmasaydı yollar her yıl 5 ay.

Doğanın sunduğu ve sakındığı ayrıcalıkların insan yaşamını nasıl şekillendirdiğini köye varır-varmaz anlamak mümkün; hatta ilk akşam yemeğinde...

Üzümün sapı

2012 yılında bir Eylül akşamı, etraf sessiz, mis gibi nem ve orman kokuyor, ay ışığının aydınlattığı sokaklar, ağaçların arasından, ağaçlardan

Toprak Altında Taze Elma

Okullar kapandıktan sonra tatilimi geçirmek üzere köye gidince, ilk önce yaşlı büyükleri ziyaret eder ellerini öper dualarını alırdım. 1950'li yılların Haziran ayı sonlarında bir gün bu ziyaretlerimden birini, yakın akrabam olan Hatice Teyzeme yapmıştım. Elini öperek halı hatır sorup hoşbeşe başladığımız bir sırada, aniden yerinden kalktı ve yaklaşık beş dakika sonra, elinde bir tabak dolusu Demirelma ve iki çeşit de diğer türlerden elmalarla geri döndü ve tabağı önüme koydu. Yörede o dönemlerde, hem de Haziran ayında, bir tek elma bulmanın dahi olanaksız olduğunu bildiğim için, hayretimi gizleyemeyip elmaları nereden bulduğunu sordum. Tatlı bir tebessümden sonra sorumu, Gürcüce dilinde tatlı şivesiyle yanıtladı: "Kurban olduğum yavrucuğum! Bunları nasıl saklıyorum biliyor musun? Elmalar toplanır toplanmaz hiç vakit kaybetmeden, onların içlerinden yarasız-beresiz en güzellerini seçiyorum. Bir taraflarını ezip yaralamadan dikkatlice bir kaba koyup üzerlerinden su akıtıyor sonrada her birini yumuşak bir bezle kuruluyorum. Sonra mereğin zemininde kupkuru yerinde bir metre kadar derinlikte hazırlamış olduğum ve içinin her tarafını kuru ince sıkıştırılmış otlarla kaplı

olan çukura dikkatlice yerleştiriyorum. Yerleştirirken de ağırlıkları nedeniyle ezilmemeleri için, aralarına aynı kuru ottan ekliyorum. Çukurun üst tarafında 20 cm kalıncaya kadar elmalarla dolduruyorum. Üstüne 10 cm kadar sıkıştırılmış otu koyduktan sonra kalan boşluğu da kuru incecik un gibi topraklar örtüp bastırıyor ve üstünü de tahta kalaslarla örtüyorum. Bu şekilde küçüklü büyüklü birkaç elma dolu çukur hazırlıyorum. Hastalar ya da başka bir nedenle elmaya gerek duyulunca o işe uygun çukurlardan birini açıyorum. Bu şekilde saklanan elmalar örtüleri açılmadıkça yeni toplanmış gibi taptaze olarak saklanmış oluyor. İşte sana ikram ettiğim bunlar da açtığım son çukurdan çıkardıklarımıdır."

Macahel'de genel olarak uygulanan meyve saklama şekli Hatice Teyze'ninkine benzer bir yöntemle yapılır. Kış günlerinde tüketilmek üzere saklamaya uygun meyvelerin temizleri ayrılır. Donmamaları için bol miktarda mısır kunçalası ile doldurulan yerlere gömülüp saklanır. İhtiyaç duyuldukça oradan alınarak tüketilir, bozulmaya yüz tutanlar da kalanlara zarar vermesin diye ayıklanırlar.

dökülmüş yaprakların, ağaç kabuklarının üzerinden yaprak hışırtıları ile yürüyerek varırsınız insan yüreğinin ve ev yemeklerinin cömertçe sunulduğu Düzenli Köyü'nde bir Macahel evine. Yaşlılar Korosu'nun şefi İsmail Ertürk ve oğlu Hayrettin Ertürk'ün eşleri ile birlikte yaşadığı evdir burası. Geniş bir oturma odası, dört bir yanda sedirler, ortada yemek masası, kuzine, üzerinde çaydanlık. Evin hanımları Kafkas arılarını kışkandıracak kadar çalışkan, güler yüzlü, samimi, durmaksızın servis yaparlar: Naneli yoğurt çorbası, yoğurtlu patlıcan, fasulye turşusu, mısır ekmeği, etli patlıcan, barbunya, yoğurt, pilav, dolma. Yemeklerin tadı damağımızda, özellikle kişnişin girdiği yemeklerin tadı anlatılamaz, ancak yenir. Bunca lezzetli yemeğin yanında sofraya mis kokulu bal ve yoğurt gelir. Kâselerin içinde yoğurt, bal karıştırılıp, mısır ekmeği lokmalara bölünerek eklenir.

Canınızın çekmemesi mümkün değil. Bir kaşık alıp yanaşın emaye tasın yanına. Tadı görüntüsünden kat kat üstündür: “Mısır ekmeği, yoğurt ve bal”. Bazılarımız sabahları mısır gevreği yemeye alışkınsınız; hani, market raflarında rengârenk paketlerde sergilenenlerden. Üstüne biraz da süt ekleriz, karton kutularda satılıp, günlerce buzdolabında saklanabilenlerden.

Mısır ekmeği, yoğurt ve bal: Aklınıza gelmez mi; neden daha önce hiç denemediğiniz bu tadı? Neden başka bir yerde değil de Macahel'de? Mısır ekmeği, yoğurt ve bal; doğanın kendilerine sunduklarını, bölgede insanların değerlendirmesinin en güzel örneği. Yaşadıkları coğrafyanın kendilerine sunduklarını, doğaya teşekkür edercesine keyifle, lezzetle, ağırbaşlılıkla

yaşamlarına katmalarının en güzel göstergesi. Tıpkı, Trabzon'da hamsi ile, Urfa'da isot biberi ile, İzmir'de otlu börekler ile doğanın o coğrafyalara verdiklerinin değerlendirilmesi gibi.

Küreselleşme ve doğanın sunduklarının dünyanın bir yerinden diğerine taşınması ile Türkiye'de okyanus ötesinden gelen muz bulmak mümkün, Alanya muzunun yanındaki tezgâhlarda hem de. Doğanın insanlara Ekvator coğrafyası ile sunduğunu, havaya tonlarca karbon salma pahasına gemilerle taşıyıp, Türkiye'de tüketmek. Tercih meselesi!

İkramların ardı arkası kesilmez. Örneğin “Papa”, Adese ya da Gürcü (kara) üzümü ve mısır unundan yapılan bir tatlı. İkisi de hemen az ötedeki tarladan. Üzüm ezilerek kaynatılır, pekmez haline gelince mısır unu eklenir üzerine. Büyük şehirlerin “*süper*” marketlerinde rengârenk küçük poşetlerde satılan toz halindeki pudinglere inat, gerçek, doğal, katkısız. Dahası var, “*papa*” yapılırken ortaya çıkan hiç atık yok: “*Bizim yemediğimizi tavuklar yer*” diye anlatır evin gelini Melek Hanım. Üzümün sapı dersiniz organiktir, atarsınız, toprağa karışır. Toz puding ise sırası ile şeker, mısır nişastası, kıvam artırıcı (karragenan), süttozu, kakao ile ve çırpma, karıştırma, paketlenme, kolileme, sevkiyat işlemleri ile hazırlanır. Bir kakaolu puding karışımında şeker oranı % 60, mısır nişastası oranı % 18, kakao oranı % 12, süttozu oranı % 9,5 ve kıvam artırıcı (karagenan) % 0,5 oranındadır. Bir paket puding üretiminden ortaya çıkan atıklar ise, ISO 14001 Çevresel Yönetim Sistemleri çerçevesinde bertaraf edilir. Söz konusu yönetim çevre kazalarının önlenmesi,

Çocukluğumuz ve daha önceki dönemlerde elma türleri, öncelikli olarak yaş meyve şeklinde tüketilir ve pekmezi yapılarak değerlendirildi. Havaların kuru ve güneşli olduğu dönemlerde kurutulurlardı. Eşe dosta dağıtılır, artan miktarlar da armut meyvesinde olduğu şekilde hazırlanarak kış aylarında hayvanlara yem olarak verildi. Son zamanlarda ise çarşı - pazarda değerlendirme yöntemleri giderek artmaya başladı.

Macahel'de özellikle ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde kar yağışları ve dondurucu soğuklar bazen çok umulmadık zamanlarda meydana

gelir. Daha çok ilkbaharda ve meyvelerin çiçek açma dönemlerinde böyle durumların ortaya çıkması, bazen bütün meyve çeşitlerinin tamamının, bazen de erken çiçek açma heveslisi olanları olmak üzere, büyük bir bölümünün tamamen devre dışı kalmasına neden olur. Sonbaharda ise erken yağın kar, ağaç dallarındaki meyvelerin işini bitirir. Kısaca Macahel'de meyvelerin akıbeti, iklim olaylarının yaratacağı koşullara göre belirlenir. Bu nedenledir ki, gurbette yaşayan Macahellilerin memleketle ilgi bilgi edinmek için en çok sordukları soru şöyledir: 'Bu sene meyveler ne durumdadır?' (Zengin, H.).

enerji kullanımı, atık azaltımının çevre mevzuatı ile uyumluluğunu denetlenmesi ile ilgilidir.

Kabak felisi

İkramların sonu gelmez Camili'de; bu kez "kabak felisi" (kara kabak tatlısı) var sırada. Kabuğu ile birlikte dilimlenmiş kara kabak, öylece kuzinede pişirilmiş, başka hiçbir şey katılmamış; kabak bahçeden, şeker yok, katkı maddesi yok. Bir dilim üstü nar gibi kızarmış yumuşacık kabağı kaşıklayabilirsiniz.

Son olarak ağaçtan belki de bu sabah toplanmış elma ve armut ikramlarını memnuniyetle kabul edersiniz.

Televizyonda reklamlar ... Meyve suyu reklamı – karton kutularda meyve suları...

İsmail Bey tatlı diliyle anlatır. *"Eskiden başka köylere giderdik, düğünlerde oynardık, Gürcü*

oyunları çok yorucu, terlersin, samanlıkta yatar-dık sonra, terli yattım, zatürre oldum zamanın-da. Şimdi samanlıklar boş. Şimdi siz gidiyorusunuz, yatağımız var, yapardık..."

Bu sıcacık davete hayır demekte çok zorlanırsınız, ama saat geç olmuştur, Hacer Hanım bekler...

Gece, olması gerektiği gibidir Camili'de

Gece karanlıktır Camili'de! Camili köyündeki pansiyonun mis kokan çarşafı, geniş odasının penceresinden görebileceğiniz sadece karanlık, odayı bulutların arasından sızan ay ışığı aydınlatır. Şehirdeki evlerimizin camından bakıp ışıltılı sokakları görmeye alışkın bizler için bu hiç tanımadığımız bir histir. Filmlerin birinde söylenmişti; elektriğin olmadığı bir köyde yaşayan 103 yaşındaki ihtiyar anlatıyordu oradaki yaşamı, "gece olması gerektiği gibi karanlıktır burada" diyordu, "aydınlık olsa yıldızları nasıl göreceksiniz?".

Sadece camlara vuran yağmur damlaları tanıdık gelir. Sabah bu pencereden ne göreceğinizi tahmin etmeye çalışırsınız: İlk akla gelen, sarp, kayalık bir uçurumun kenarında, ya da geçit vermez bir ormanın tam ortasında, belki de bir nehir kenarında olabileceğinizdir. Ama hiç birine dair kesin bir kanıt göremez, duyamazsınız, yağmurun sesinden başka. Nerede olduğunuzu anlamayı sabaha bırakmaktan başka çare yoktur, bütün gece cama vuran yağmur damlalarını dinleyerek uykuya teslim olmak gerekir.

Macahel'de Eski Yaşamlardan Kesitler

On yıllar öncesi Macahel bölgesinin, sosyal dayanışma örneklerini doğru algılayıp anlayabilmek, bölgenin coğrafi ve siyasi yapısını iyi bilmekle doğru orantılıdır...

Macahel halkı bölgeye özgü coğrafi ve siyasal koşullar altında yaşamlarını sürdürmekteydi. İşte bu dönemlerde Macahel barındırdığı insan nüfusu ve diğer her türlü canlılarla birlikte, yazılı yasası ve yaşamsal gerekli bütün diğer kuralları olmayan fakat gerçekte ve fiilen var olan, tam bir bağımsız bölge yaşamı sürdürmek zorundaydı. ...

İnsan yaşamının gerektirdiği akla gelebilen, çok acil olanları da dâhil olmak üzere, her türlü gereksinimler, en az 60 km. ye varan uzaklıklardan sağlanabiliyordu. Gidiş-dönüslü iki yönlü olarak yürütülen hizmetlerin tamamı, yaz aylarında insan ve at sırtları ile yapılan yük taşımaları; kış aylarında ise bütün taşımalar sadece ve sadece insanların sırtlarıyla yapılan taşımalarla mümkündü. Kuşatılmış ve tamamen kapalı bir ekonomik yapının oluşturduğu ortamda yaşam sürdüren Macahel halkı, içinde bulundukları duruma 'kader' diyerek, amansız ve çözümsüz koşulların

oluşturduğu zorluklara ve onların sonuçlarına hiçbir zaman teslim olmadı. Hep birlikte ve herkese örnek olabilecek dayanışma örnekleri ortaya koyarak, duruma göre gereken en güzel önlemleri, ince zekâ ve becerileri ile en yararlı bir şekilde hayata geçirmeyi bildi ve bütün insanlığa parmak ısırtacak güzel örnekler sunmayı başardı.

Macahel yöresi sakinleri, bu yapıya uygun yaşam koşullarını oluşturup devreye sokmakta gecikmedi. Yılın büyük bölümünde fiilen ve her yönüyle dünyadan kopuk, kapalı bir ekonomik hayatın en önemli problemi hiç kuşkusuz, normal bir yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli önlemleri almak ve hayata geçirmek. Bunun açık anlamı, insan hayatının gerektirdiği yaşamsal önemi olan her türlü ihtiyaçları belirleyip yerel olanakları devreye sokup üretmek. En az bunun kadar önemli olan diğer önlem de, yerel koşul ve olanaklarla üretilmeleri olanaksız olanları da belirleyip yeterince tedarik ederek, kurallara uygun olarak kullanıma hazır etmek. İşte bütün bu ve benzer problemlere Macahel halkı çözümler bulmuştur... (Zengin, H.)

Aile sıcaklığı

Sabah saat 07.00'de mutfakta çalışmaya başlar. Hacer (Hacer Yavuz) Hanım oğulları ile birlikte Camili köyünde 2 katlı 20 yatak kapasiteli bir pansiyon işletiyor. Pansiyonun odaları tertemiz, sade, bölgenin karakterini yansıtacak şekilde döşenmiş. Gelen misafirlerini rahat ettirecek her şey var: Tertemiz yorganlar, çarşaf, havlular, el işi perdeler, kilimler, Hacer Hanım'ın hazırladığı leziz yemekler. Evi saran, geniş bir balkon, balkonda sedirler ve sedire uzandığınızda size zamanın durduğu hissini veren bir manzara. Ön tarafta sabah kalktığınızda sizi karşılayan ördek ailesi, kavanozlarda fasulye turşuları, üst üste dizilmiş kışlık odunlar...

Hacer Hanım 2 oğlan, 1 kız çocuk büyütmüş Camili'de. *"Kızımı lisede kendi başına bıraktım, İstanbul'da okudu, üniversiteyi de bitirdi, şimdi çalışıyor, o kendini bilir"* diyor. *"Oğlanlar Batum'da okuyacak, üniversitede"* diye ekliyor.

Kahvaltı için hazırladıklarını görünce açlığını sormamak olmaz Hacer Hanım'a. Kız kardeşi Menşur Hanım'ı (Menşur Gülbin) işaret ediyor; *"Kaynanası köyün aşçısıymış, düğünlere gidermiş yemek yapmaya, o yüzden kardeşim iyi bilir yemek yapmayı"* diyor. Ne kadar mütevazı olduğunu, kuymakını, reçellerini, fasulyesini, pilavını tadınca anlarsınız.

"Yaptığınız yemeklerin malzemesi buradan ama ya diğer ihtiyaçlarınızı nereden karşılıyorsunuz, burada bakkal var mı?" diye sorarsanız, alış-verişin adresinin Borçka olduğunu öğrenirsiniz. Ama kadınlar pek sık gitmezlermiş Borçka'ya. Camili - Borçka yolunu düşününce bunun çok

iyi bir fikir olduğuna karar verebilirsiniz. İhtiyaçlarını karşılamak için iyi bir sistem kurmuşlar: Köyün servisi varmış, siparişlerini veriyorlar, servis getiriyormuş Borçka'dan. Aslında Camili'de de bir bakkal var ve çok genç, güzel bir hanım tarafından işletiliyor. O hikâyeyi sonra anlatacağız.

Özellikle yaz döneminde çok sayıda misafir ağırladıklarını anlatıyor Hacer Hanım; oğulları en büyük yardımcısıymış, rezervasyon, alış-veriş, hesap-kitap işlerini onlar hallediyorlar-

mış. “Genellikle misafirler bir, en çok iki gece kalıyorlar, sonra yenileri geliyor. Çamaşır, ütü, yemek derken bazen zorlanıyorum” diyor. Ama şikâyeti yok, hayatın kendisine sunduklarına teşekkür ediyor.

Hacer Hanım ile kız kardeşi arasındaki iletişimin ne kadar özel olduğunu gözlerinden anlayabilirsiniz, birbirlerinin marifetlerini zarafetle anlatmaları da cabası. Kız kardeşi de en az oğulları kadar destek Hacer Hanım’a belli ki; Hacer Hanım da kız kardeşine. Zaten evleri de birbiri-

ne çok yakınmış. Çok kalabalık günlerde pansiyonda birlikte çalışıyorlarmış: Aile sıcaklığı her derde devadır...

Fonda hazin bir Karadeniz türküsü duyarsınız. “Camili’de 3-4 senedir kanser vakaları görülüyor” diye anlatıyor Hacer Hanım...

Camili’de sabah

Burak, Menşur Hanım’ın oğlu, Camili Bölge Yatılı İlköğretim Okulu 5. sınıfa gidiyor. Bazı geceler teyzesinin evinde kalıp, okula oradan gidiyor. Bugün onlardan birisi. Burak okula giderken forma giymiyor, “herkes günlük giysileri ile gelir” diyor. Kahvaltıyı evde, öğlen yemeğini okulda yiyor. Kahvaltısını ederken, diz üstü bilgisayarda, internetten açtığı bir çizgi film izliyor. Camili’de internet kullanımı günlük yaşamın vazgeçilmezlerinden olmuş, cep telefonu da öyle. İnternet bağlantısı problemsiz sürüyormuş, “aydan aya ödüyörüz faturasını” diyor Burak’ın teyzesi Hacer Hanım. Hacer Hanım ve kız kardeşi internetle ilgilenmiyorlar, ama cep telefonu kullanıyorlar. “İnternet gençlerin işi”

diyor Hacer Hanım; “çizgi film izliyor, oyun oynuyor, sohbet ediyorlar”.

Burak pansiyonun hemen üst tarafındaki okuluna yürüyerek gidecek, ama kahvaltısını bir türlü bitirmiyor, aklı çizgi filmde. Oysa kahvaltıda neler yok ki, omlet, reçel, bal, hamur kızartma, makarna. Okul vakti geliyor, Burak el sallıyor. Küçük tepeyi tırmanıyor, okula gidiyor, saat 15.00’de dönecek.

Camili’de sabahlar çok güzel... Orman, çocuklar, ördekler, yemekler, müzik, internet, temiz hava, çay.

Burak’ın okula gittiği kısa yolu çevreleyen Camili’ye bakarsanız, büyük şehirlerde sabahın erken saatlerinde yol kenarlarında servis bekleyen çocuklar gelebilir gözünüzün önüne. Okula giderken bir cennetin içinden geçtiğinin farkında mı acaba Burak diye düşünürsünüz. Kim şanslı, kim değil karar veremezsiniz.

Derin vadilerin, heybetli ve dumanlı dağların, orman güllerinin, bulut kümelerinin, sislerin içerisinde uzanıp giden patikaların, kimi zaman dinmek bilmeyen kimi zamansa ince ince yağın yağmurların, yayladaki buz mavisi göllerin, çağıl çağıl akan derelerin, şelalelerin gizli cenneti Camili. Doğal yaşlı ormanları, keskin kişniş kolları, ağaçkakan sesleri ve neşeli güler yüzlü ve misafirperver insanları ile tarif edilemez ancak yaşanabilir bir cennet. Zamanı durdurmanın ne demek olduğunu anlaşılabileceği, her şeyin aynı durağanlıkla ve güzelliikle aktığı büyümlü bir havza. Kafkas arı ırkının, çengel boynuzlu dağ keçisinin, huş tavuğunun, doğal alabalığın, boz ayının, çakalın, karacanın, bulundukları ekosistem ve halkıyla uyum içerisinde yaşadıkları Karçal Dağları’nda yüzyıllardır gizli kalmış ekolojik ve kültürel bir hazine.

Teşekkürler Hayat

İsmail Bey'den (İsmail Ertürk, Yaşlılar korosu şefi) daha önce Düzenli köyündeki evlerindeki akşam yemeği sırasında söz ettik. Güler yüzlü, hoşsohbet, misafirperver, enerji dolu, centilmen, eskilerin deyimi ile “haza beyefendi” bir Macahelli. Akşam yemeğindeki sohbet sürerken öyle şeyler söylüyor ki, kültürü, ileri görüşlülüğü, zekâsı ile genç yaşlı herkesi geride bırakıyor.

O akşam İsmail Bey ile randevulaştık ve 2 gün sonra GEF Projesi kapsamında inşaa edilen Camili Biyosfer Rezervi Ziyaretçi Merkezi'nde buluşup, sohbet ettik. İsmail Bey her şeyden önce Camili'de yaşamaktan, çocuklarını burada büyütmüş olmaktan mutlu olmaktan öte hayata, atalarına minnettar. Macahel'e geldikleri yıllardaki yaşamları sorulduğunda öyle duygusallaşıyordu ki, gözünden akan yaşlara engel olamıyor. İsmail Bey'in Macahel yaşamı ile ilgili anlattık-

ları Macahel ile ilgili tarihi, anıları... Her şeyi doğrular nitelikteydi. Ama İsmail Bey'in sohbetinde Macahel'deki kimsede rastlayamayacağınız bir şey bulursunuz; 80'li yaşlarındaki bu “haza beyefendi” tanrıya, doğaya, atalarına, yöneticilere teşekkür eder. Hem de gözyaşları içinde minnettarlıkla: Eskiden boyuna ulaşan karda hastalarını nasıl hastaneye ulaştırdıklarını, uzun kış mevsiminde yiyecekleri yetmediğinde erzaklarını komşuları ile nasıl paylaştıklarını, imece eğlencelerini, yaşlılar korosu ile Tiflise gittiklerinde kaldıkları otelin odalarını, şehri, konser salonunu dolduran insanları, yol yapılırken duyduğu sevinci anlatırken teşekkür eder hayatın kendisine verdiklerine.

İsmail Bey yaşadığı zorluklar, kaybettikleri, kazandıkları, sevdikleri, sevmedikleri, yedikleri, yemedikleri, bildikleri, bilmedikleri, her şey ama her şey için mutluluk duyar. Konsere gittikleri, ödüller aldıkları büyük şehirlerde gördüklerine rağmen, her yıl karla kaplı sarp dağ yollarında günlerce hasta taşımalarına rağmen, artık açılan yol için teşekkür duaları eder. İster, 80 yaşının bilgeliği, ister doğa ile bütünleşerek yaşamının insana kattıkları diyelim, görünen o ki, İsmail Bey'den alacağımız çok ders var, almasını bilebilirsek...

Macaheli'nin Çınarları

Gürcistan sınırındaki Macaheli bölgesinin yaşlıları, tarlada, düğünde söyledikleri 200-300 yıllık 'polifonik' Gürcü türkülerini, bu kez Beyoğlu'nda seslendirecek (2004).

'Farklı renkler farklı sesler' sloganıyla yola çıkan İstanbul Grup'un düzenlediği Beyoğlu Ses Konserleri kapsamında, 12 Nisan Pazartesi günü büyük ihtimalle adını bile duymadığınız bir toplulukla karşılaşabilirsiniz. Beyoğlu'ndaki Ses 1885 Tiyatrosu'nda, Türkiye'de ilk, dünyada ikinci kez sahne alacak grubun adı 'Macahela Geleneksel Çoksesli Şarkılar Topluluğu' ya da 'Macahela Yaşlılar Korosu'. Bu toplulukta yaş ortalaması 70.

Gürcistan-Türkiye sınırındaki Macaheli adlı bölgenin Türk tarafında, Artvin'in Borçka ilçesinde yaşayan ve Gürcü kökenli olan bu yaşlılar, geleneksel çoksesli Gürcü şarkıları söylüyor. 200-300 yıllık şarkıları köylerinde, günlük yaşamlarının bir unsuru olarak söylerken bunun müzikal önemini bilmiyorlarmış. Ta ki Gürcü kökenli iki müzisyen İberya Özkan ile Bayar Şahin onları keşfedene dek. İki müzisyen bu yaşlılarla bir

topluluk oluşturduktan sonra ilk kez Gürcistan'ın başkenti Tiflis'te Uluslararası Gürcü Polifoni Sempozyumu'nda sahneye çıkmışlar. İkinci sefer ise 12 Nisan'da Ses Tiyatrosu'nda gerçekleşecek. Ayrıca topluluğun, Bayar Şahin'in, doğal ortamlarında kayıt alarak hazırladığı ilk albümü de önümüzdeki hafta Bayşah Müzik tarafından piyasaya çıkarılıyor. Koronun hikâyesini İberya Özkan (İ.Ö.) ve Bayar Şahin'den (B.Ş.) dinledik.

Bu koro nasıl oluştu?

İ.Ö. Benim çocukluğum Bursa'nın Hayriye Köyü'nde geçti. O yıllarda köyün yaşlıları bu geleneksel polifonik (çoksesli) şarkıları söylerlerdi. Ancak yaşlılar vefat ettikçe bu gelenek yok oldu orada. Ben o zamanlar merak ederdim Macaheli nerede, o şarkılar oralarda hâlâ söyleniyor mu

Milat

Kemal Bey (N. Kemal Özdoğan, arıcı) Camili'de doğmuş, ilk ve ortaokulu burada, liseyi Mersin'de, üniversiteyi Ankara'da Hacettepe Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde okumuş. Okulu bitirdikten sonra Ankara'da ofiste çalışmak içine sinmemiş, *“oralara bize göre değil”* deyip 1993 yılında dönmüş. Kemal Bey'in deyimiyle, o zaman Camili'de hiç bir şey yokmuş. Bir tek Yücel Çağlar Hoca (Orman Mühendisi, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği kurucusu) arazi çalışması yapıyormuş, ekosistem çalışması. Kemal Bey bir seneden fazla bir süre, Yücel Hoca'nın ekibiyle arazide gezmiş. Ekipte botanikçiler, sosyologlar varmış. Arazi çalışması tamamlandıktan sonra, bir rapor yazılmış. Kemal Bey bu raporun Camili için bir “milat” olduğunu söylüyor. Çünkü diyor, *“raporda çok önemli tespitler vardı”*.

O süreçte çevre konusu gündeme gelmiş ve rapor yayınlandıktan sonra 1995 yılında **Camili Çevre Koruma ve Geliştirme Derneği** (yeni adı: Macahel Biyosfer Rezerv Alanı Koruma ve Geliştirme Derneği) kurulmuş. *“Köylüler kurdu derneği”* diye anlatmaya devam ediyor Kemal Bey: *“Köylülerin bu farkındalığı kazanması Yücel Hoca'nın çalışması sayesinde oldu, amaç bu değeri korumaktı. O zaman, örneğin ağaç kesimi fazlaydı, yollar yapmak için, ihtiyaçlarımız için. Orman kesilmez fikri bu şekilde oluştu köylünün kafasında. Dernek şu anda da var, üyeleri Camili'de otururlar. İnsanlar bu değeri korumak için kurdu bu derneği”*. Ondan sonra **Macahel Vakfı** kurulmuş İstanbul'daki Camilililer tarafından. *“Bugün hiç konuşulmayan şeyler o günlerde konuşuldu, uzun vadede yapılacaklar, arıcılık, turizm. Bunları tartışanlar, köylüler, Yücel Hoca, diğer hocalar. O zamanlar arıcılık vardı ama Kafkas arısı bilinmiyordu. Sonra üniversitelerden gelen hocalar tespit etti saf Kafkas arısının Camili'ye özgü olduğunu. Her şey zamanla oldu. Kafkas arısı olayı 2000'li yıllarda ortaya çıktı”*.

Kafkas arısının önemi anlaşıldıktan sonra, Camili Çevre Koruma Derneği ticaret yapamayacağı için, arıcılık bölgeye ekonomik katkı sağlasın düşüncesi ile 1997 yılında Macahel A.Ş. kurulmuş. Herkesin katılması için Kemal Bey ve Dernek üyeleri köylerde toplantılar yapmışlar, şirketi ve planlanan faaliyetlerini duyurmuşlar. Herkes katılmasa da, arıları bir araya getirip, arıcılığa başlamışlar. Bu arada Derneğin faaliyetleri de devam etmiş. İstanbul'daki Camilililer de desteklemiş Macahel A.Ş.'nin arıcılık çalışmalarını, hatta Artvin'den hali vakti yerinde kimseler de maddi destek vermiş. Destekçi-

diye. Bir gün Gürcistan tarafındaki Macaheli'ye gittim ve oradaki şarkıları kayda aldım. Fakat Türkiye Macaheli'ne gitmemiştim hiç. Beş yıl önce bir gün Bayar Şahin ile sohbet ederken bana 25 yıl önce kaydedilmiş bir kaset dinletti. Türkiye Macaheli'ndeki yaşlıların söylediği şarkılardı bunlar. Üç yıl önce de oraya gittim. Köylerden 20'ye yakın yaşlıyı bulduk ve bir araya getirdik. Rica ettik, 15 kadar şarkıyı peş peşe söylediler bize. Biz de kayda aldık.

Bu şarkıların önemi nedir?

İ.Ö. En önemli özelliği polifonik oluşu. Macaheli'den başka Türkiye'nin hiçbir yerinde geleneksel çoksesli şarkılar yok şu anda. İnsanlar birlikte tek sesli şarkı söyleyebilir ancak çok- sesli vokal şarkıları söylemek çok zor.

Gündelik yaşamda nasıl söyleniyordu bu şarkılar, sözleri nasıl?

B.Ş. Bu şarkılar tarla çapalarken, mısır ayıklarken, gelin götürürken, cenazelerde, uğurlamalarda, yani hayatın her alanında söyleniyor. Örneğin; çapa türküsünde, imece usulüyle tarlayı çapalarken, bir grup tarlanın bir ucunda, bir grup diğer ucunda duruyor. Bir grup şarkıya başlıyor ve çapaya denk bir ritimle türküyü söylüyor. 20 kişilik bir gruptan 19 kişi pedal sesiyle şarkıya başlıyor. Bir dördlük söylüyorlar. Solist olarak adlandırılan kişi de başka bir sesle manileri, yani sözleri söylüyor. Bunlar da 'Haydi delikanlılar çapayı daha hızlı vuralım, bu tarlayı şenlendirelim, mısırlar bir an önce yetişsin' gibi sözler. Bir dördlük söylendikten sonra şarkı kesilmeden tarlanın diğer ucundaki grup pedal sesini sürdürür (Dabaoğlu, M. Radikal, 02 Nisan 2004).

lerden biri de TEMA Vakfı olmuş. TEMA Vakfı Camili'ye davet edilmiş, 1997'de heyet halinde gelmişler. Heyette Hayrettin Karaca'da varmış, incelemeler yapmışlar. TEMA böylece dâhil olmuş Camili'nin kaderine ve 1998 yılında da arıcılık işine girmiş.

Coğrafyanın sakladığı Kafkas arısı

Türkiye coğrafyasında arılar hareketlidir, bu yüzden melezdir. Melez arının verimi ve bal kalitesi saf arıninkine göre düşüktür. Ama Camili'de, coğrafyanın özelliklerinden dolayı arı hareketi yok, arı saf. Kafkas arısı saf ırk, dünyanın en iyi üç arı ırkından birisi. O yüzden bu arının üretilmesi önemli. Ayrıca genetik çalışmalarda da kullanılıyor saf Kafkas arısı. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı da Kafkas arısının korunması için 3-4 yıldır destek veriyor.

Camili bal üreticileri, Macahel A.Ş.'deki etkileşimi azalınca kendi başlarının çaresine bakmaya karar vermişler. Özellikle 1999-2000 yıllarında Camili tanındıkça, bal da tanınmaya başlamış, fiyatı yükselmiş, turizm potansiyeli arttıkça, bal daha tanınır hale gelmiş. Sonuç olarak, bu durum Camili'deki saf Kafkas arı balı üreticilerini cesaretlendirmiş.

Kemal Bey'in deyimiyle "ciddi" anlamda bal üretenler birleşip **Arıcılık Komitesi** kurmuşlar. Camili'deki 300 haneden 150 tanesinde arı olsa da "ciddi" (20 ve daha fazla kovanı olup, baldan gelir elde eden) anlamda bal üretimi yapan 50-60 arıcı varmış, işte bunlar da Arıcılık Komitesi'nin üyelerini oluşturmuş.

Komite'nin çalışma yöntemini Kemal Bey şöyle anlatıyor: "40 tane arıcımız var. Üyeler dilekçe ile Komite'ye giriyorlar. Komitenin yöntemlerine göre bal üretimi yapmayı kabul ediyorlar. Komite balın kalitesi ile ilgili ölçütler (havza içi arıcılık kriterleri) belirliyor, arıcılar da bunlara uymak zorundalar. Bu ölçütler saf Kafkas arısının, dolaşımı ile balın kalitesinin korunmasını amaçlıyor".

Arıcılık Komitesi'ni oluştururken, Macahel'de arıcılık yapan herkesin komitenin doğal üyesi olması düşüncesinden yola çıkmış Kemal Bey ve arkadaşları. Komitenin çalışma prensiplerini anlatmaları için her köyden 1-2 temsilci seçmişler. Şimdi yılda 3 ya da 4 kez toplanıp, bal üretimi ile ilgili sorunlarını konuşuyorlar. Sorunlardan en önemlisi, Camili'ye dışardan getirilmek istenen saf ırk olmayan arılar.

Hikâye ilginç; Arı ırkı saf olduğu için kovan arı (arı kolonisi) fiyatı pahalı Camili'de. Başka yerlerde 350 TL olan bir kovan arı, Camili'de 1000 TL. Bu durum insanların iştahını kabartıyor, arı pahalı diye dışardan arı getirip, saf ırk diye satmak isteyen çok oluyormuş. Bu da saf ırkın bozulmasına neden oluyormuş.

Doğanın dışardan arı girişine izin vermediği bu çok özel bölgeye kovanı 1000 TL olduğu için başka yerlerden arı getiren insanoğlunun yol açabileceği sonuçlara bakalım: Binlerce, hatta milyonlarca yıldır bozulmamış saf arı ırkı insanın medeniyet getirmek için açtığı yoldan minibüsün arkasına atıp getirilen 3-4 kovan arı ile, $4 \times 1000 = 4000$ TL için, bozuluyor.

Camili'li arıcılardan oluşan Arıcılık Komitesi işte bu suistimali kontrol etmeye çalışıyor. Gıda

Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, arı ırkının giriş çıkışını kontrol etmek için bölgeyi “Kafkas Arı Irkı için Gen Koruma Alanı” ilan etmiş.

Kara kovanlar, köpük kutular

Bir de köpük kutularla ilgili anlatılanlar var, söylenmeden geçilmeyecek cinsten: Ana arı üretiminde kullanılan köpük kutular ve bu kutuları üreten şirketler var. Öyle ki, Türkiye’nin her yerinde ana arı üretimi için köpük kutu üreten işletmeler açılmaya başlamış. “Üretsinler, satsınlar kazansınlar, Türkiye ekonomi büyüsün ama”, diyor Kemal Bey, “Camili’nin ekonomisi, arısı, doğası, balı, vatandaşı da kazansın”. Sesli düşünür gibi soruyor: “Camili’deki koruma ve kalkınma faaliyetleri (projeler, STK, turizm) Kafkas arı ırkını koruyor mu? Yoksa her şeyi birbirine mi karıştırıyor? Camili halkı kendi kendine bunu daha iyi başarabilirdi belki de... Örneğin, kara kovanlar ıhlamur ağacından yapılırdı eskiden. Bunun için ıhlamur ağaçlarını keserlerdi. Ama arı da balı ıhlamurdan yapıyordu. Şimdi Komite olarak bunu anlatmaya çalışıyoruz. Artık kara kovan azaldı, ağaçlar için tehdit olmaktan çıktı. Bilinçlenmenin çok faydası oldu, bindiğimiz dalı niye keselim? diye düşünüyor Camili halkı. Çevre koruma ile ilgili konuları Camili Çevre Koruma Derneği işliyor. Bir yandan, sürekli gündem değişiyor burada. Çünkü problemler farklılaşıyor. Ama insanlar bilinçli, toplantılar yapıyor, konuları tartışıyoruz.

Portakal Hayali

Camili Yatılı Bölge İlköğretim Okulu’nu (YİBO) uzaktan gördüğünüzde gözünüze çarpacak ilk şey, binanın Camili’deki diğer binalardan farklılığı olacaktır. Zemini beton, etrafı yüksek duvarlarla çevrili bir bahçe içinde 3’er katlı gri, betonarme 2 bloktan oluşan bir okul binası. Binalardan birisi dersliklerden oluşuyor, diğerinde ise yatakhaneler ve yemekhane var. Binaların görünümü Camili’nin geri kalanına uymuyor.

Okul Müdürü Aykut Bey’le (Aykut Yılmaz) yaptığımız görüşmeden edindiğimiz izlenim, okulun basketbol potasına, kitaplara, öğretmen lojmanına, Camili halkının, STK’ların, velilerin ilgisine, maddi ve manevi desteğine ihtiyacı olduğu yönünde, çocuklarınsa daha fazla ilgiye...

Camili Yatılı Bölge İlköğretim Okulu’nun müdürü ve öğretmenleri oldukça sıkıntılı, sorunlarını çözmek için çareler bulmaya çalışıyor, velilerinden, Camili halkından, projelerden destek bekliyorlar.

Okulu dolaşırken bir sınıf kapısının üzerinde “Çevre Kulübü” yazdığını görebilirsiniz. Burada halkın çevre konusundaki hassasiyeti gelecek nesillere de yansıtılmış anlaşılan diye düşünürsünüz. Ancak, durum öyle değil. Okulda Çevre Kulübü kurulmuş ama dernek ve doğasever insanlar ile iletişimleri az. Halbuki çevre koruma konusunda “doğal” bir farkındalığa sahip olan Camili halkı ve dernek, çocuklarla bu konuyu daha fazla paylaşırsa, gelip onlara yaşadıklarını, düşündüklerini anlatsalar... Hatta öğrencileri yakındaki kuş izleme istasyonuna götürseler, buraya özel türlerden söz etseler, sahip olduk-

ları ekolojik, sosyal, ekonomik değerleri anlat-salar...

Gelecekle ilgili hayalleri sorulduğunda “*por-takal*” diye yanıt veren bu çocukların neden köylerinde “portakal” bulamadıklarını ama “portakal”dan başka değerlere sahip olduklarını bilmeleri gerekir.

Okuldan ayrılmadan önce bahçede koşuşturan, öğretmenleri ile oyun oynayan çocukları izleye-bilirsiniz. Neşeli, cıvıl cıvıl, enerji dolu çocuk-lar.

Cuma günleri saat 15.30’u gösterirken hafta sonu için evlerine gidiyorlar YİBO çocukları.

Heyecan ve telaşla kendilerini evlerine götürecek olan arkası açık bir arabaya doluşuyorlar, hayallerinde kim bilir neler var?

Camili'nin çalışkan kadınlarından biri

Filiz Gülbin (Macahel Arıcılık A.Ş.'de Ana Arı Üretim Uzmanı) pırıl pırıl gülen, zeki bakışlı, samimi, güzel mi, güzel bir genç hanım. 1988 yılında Camili köyünde doğmuş. “Ben doğduğumdan beri çok şey gördüm, geçirdim” diye başlıyor söze ve devam ediyor: “Örneğin ilkokul hayatımda çok zorluk çektim. İlkokul ve ortaokulu burada okudum. Liseyi okumak için Borçka'ya gittim. İki erkek kardeşim var. Ailemin desteği ile okudum. Erkek kardeşim de üniversiteyi bitirdi. İlköğretimde çok zorluk çektim. Ama benden daha da zor durumda olanlar vardı; 3 saatlik yolu yaya gelen arkadaşım çoktu. Her gün sabah gelip, akşam dönüyorlardı. Bir şeyler yapmak gerektiğini hissediyordum. Burada olgun büyüdüm. Her şeyin farkındaydım. Üniversiteyi kazandım. Muğla Üniversitesi'nde İşletme okudum. Bitirdikten sonra 2004'te Camili'ye döndüm. O zamandan beri Macahel Arıcılık A.Ş.' de çalışıyorum. Üniversi-

tede okurken de yazları hep bu şirkette çalıştım. Kendi harçlığımı kendim çıkardım”.

Madem bu kadar zorluk çektin niye üniversiteyi bitirdikten sonra Camili'ye döndün Filiz diye sorulduğunda çok net yanıt veriyor: “Köyü, köy hayatını seviyorum, doğaya bayılıyorum. Burada yaşamayı seviyorum. Benim yaşıtlarım hep buradan gitmek ister. Daha ortaokulda bütün arkadaşlarım buradan gitmek istiyordu. Ben çocuklarımı köyde büyütmek isterim. Tarlayı çapalasın isterim. Biz Gürcüyüz, Gürcüce bilmesini, lahana yemeğini bilmesini isterim. Aynı zamanda gitsin, okusun, eğitim şart... Ben nasıl büyütüldüysem ona daha iyisini vermek isterim. Nişanlım da Camili'den ama İstanbul'da yaşıyor. Onu da buraya gelmesi için ikna etmeye çalışacağım”.

Filiz Camili'de, Macahel A.Ş.'de 2004 yılından beri suni tohumlama yapıyor, şu anda şirketin sürekli elemanı. “Arılar üzerinde tüp bebek gibi bir şey” diyor ve şöyle tarif ediyor yaptığı işi: “Buradaki arı ırkının ıslah edilmesi için çalışıyoruz; iyinin iyisini yapmaya çalışıyoruz. Bizim arımız saf, nesli tükenmekte olan bir tür. Biz, ana arılar ile erkek arıları suni tohumlama ile çiftleştiriyoruz, ana arı yapmaya çalışıyoruz. Suni tohumlanan ana arıları işletmelerde damızlık olarak kullanıyoruz. Ürettiğimiz ana arıları sözleşmeli üreticilere veriyoruz”.

Filiz'in annesi de ana arı üreticisi. “Benim bu işe başlamamda annemin etkisi çoktur” diye anlatıyor: “Babam mevsimlik işçi, annem babama destek olmak, aile bütçesine katkı sağlamak için başlamış ana arı üreticiliğine. Ana arı üretmek bizim gelir

Yayla Yöneticileri Kadınlar

“Macahel yaylalarındaki yaşamdan söz ederken, yayla yöneticileri konumunda olan kadınların yaz boyunca gösterdikleri üstün fedakârlıklarından ve aile ekonomisine yaptıkları önemli katkılarından söz etmemek haksızlık olur. O nedenle onların konumu ile gördükleri çok önemli işlere değinmek istiyorum. Aile reisleri olarak yayla yaşamlarının gerektirdiği her türlü zorlukları omuzlarlar. Yönetimleri altında bulunan kişilerin görevlerini tam ve disiplin içerisinde yapmaları için onları hazırlarlar. Yardımcı elemanlar arasında iş bölümleri yaparak gerek günlük olağan, gerekse normal yaşamsal işlerin aksamadan yürümesini sağlarlar ve kontrol ederler. Ayrıca bizzat kendileri de bir taraftan aile için gerekli bütün günlük işleri görürlerken diğer taraftan da aile ekonomisine katkı yap-

cak işlerin aksamadan yürümesi için gerekli önlemleri alırlar. Gerekli programları yapar, yeri ve zamanı geldiğinde de uygulamaya koyarlardı. Tek cümle ile yayladaki aile çarkının aile yararına gereken şekilde dönmesini sağlarlardı. Bir taraftan yaylada günlük ihtiyaçları karşılayacak tarımsal ürünler yetiştirir ya da doğadan toplarlardı, diğer taraftan da ailenin kışlık süt ürünleri ihtiyaçlarının her türünü hazırlayıp saklarlar. Uygun ortamda piyasaların olduğu hallerde, satılacak hayvanlar başta olmak üzere, diğer ürün türlerini de satar, aile bütçesine icraatlarıyla destek verir, böylece ailenin nakit ihtiyaçlarını takviye ederlerdi. Kısaca, yayla yöneticileri hanımlar, ailenin yayla ayağının sağlam basmasının hazırlayıcıları ve uygulayıcıları olurlardı” (Zengin, H.)

kaynağımız. Annem, babam beni ve kardeşlerimi bu işten kazandıkları parayla okuttu. Annemden sonra yengem de bu işi yapmaya başladı. Arı üreticiliği yapan pek çok kadın var burada; buradaki kadınlar arılardan korkmuyor! Benimle birlikte çalışan bir arkadaşım daha var; İstanbul'da büyümüş, evlendikten sonra burada yaşamaya başladı, hayatında arı görmemişti, ama sevdi bu işi”.

Filiz annesinin bir gününü anlatıyor: “Annem sabah kalkar, ineğin sütünü sağlar, arılara bakar, günlük ev işlerini yapar, fındık zamanı fındık toplar, ot keser. Bir sürü işi var yapılacak, arıcılıkla birlikte”. Filiz’in annesi 22 yaşında evlenmiş, ilkokul mezunu. Okumayı çok istemiş ama okuyamamış, dersleri de çok iyiymiş ama okutmamışlar; “o zamanlar öyleymiş” diyor, biraz da hüznü. Ama diye ekliyor, “Kendisi okuyamamış, bizi okuttu, biz de onun emeklerinin karşılığını vermek istedik”

Camili’de yaşamak doğayla, kültürle, değerlerle, kısaca hayatla teknolojiyi birleştirmek gibi bir şey. Çünkü dumanlı, heybetli dağlara, sisli patikalara inat, teknoloji her yerde burada. Filiz bu durumu çok güzel özetliyor: “Teknolojiye de ihtiyacımız var, insana güç veriyor. Burada dünyadan haberdar olur, aynı zamanda rahat nefes alabilirsiniz” diyor.

Geriye dönüş var...

Geleceğinden umutlu Filiz. Turizmin Camili’ye kattıklarından ve Camili sevgisinin olumsuzlukların üstesinden geleceğini düşünüyor: “Eskiye göre gelişme var. Örneğin, doğa turizmi ile turist geliyor, bu olumlu bir gelişme ama turizmin gelişmesi ile buradaki insanların yaşam şekillerinde de değişiklikler oluyor. Örneğin, içki... insanlar eskiden aleni içki içmezdi burada, şimdi içiliyor. Bir yandan da pansiyonculuk arttı, gelir getiriyor. Ama bu arada kültürel devamlılığı kaybetmiyoruz. Doğayı koruyoruz. Biz toprağı sevmek zorundayız, ekmeğimiz buradan. Biz doğayı korursak o da bize yemek veriyor. Toprak sevgisi bu... Doğayı tahrip edersek biz de yok oluruz. Biraz zorunlu gibi görünse de aslında sevdiğimiz için. Göç edenler geri geliyor mesela, geriye dönüş var. Bunun nedeni sevgi...”

Loby phalay (barbunyalı lahana)

Filiz’in yapmayı ve yemeyi en sevdiği yemek karalahanaymış. “Birkaç çeşidi vardır karalahana yemeğinin” diyor; “patatesli, kabaklı, barbunyalı”. Barbunyalı karalahana yemeğinin nasıl yapıldığını tarif ediyor:

“Önce barbunya ve karalahana ayrı ayrı tencere-lerde tuzla haşlanır. Suyu süzülen karalahananın içine, haşlanmış barbunya, pırasa, biber, sarım-sak, maydanoz, kişniş (yeşil), reyhan yaprağı ve en son süt ve tereyağı eklenir ve pişmeye bırakılır”.

En azından eskisi kadar çok hasta ölmüyor!

Ben doğduğumdan beri çok şey gördüm geçirdim demişti Filiz konuşmamızın başında. Unutmadığın bir anın diye sorduğumda da, zor geçen çocukluğuna dair anlattı:

“İlköğretimi bitirene kadar kışları da burada kalıyorduk (Artık kışları ilçeye gidiyorlarmış). Bir hasta olduğu zaman 1-2 metre karda, tipide o hastayı götürmek için 100’e yakın köylü kızaklarla o hastayı yayan götürürlerdi, gece ya da gündüz... Örneğin babam hastanın peşine gittiği zaman sabahladığımı hatırlarım. Bunu hayatta unutmam. O zaman keşke yolumuz olsa, keşke kar yağmasaydı derdim. Şimdi ilçeye işimiz olduğu zaman gidebiliyoruz. Yolumuz da var, ama kışın yine yol kapanıyor. O zaman da Gürcistan üzerinden geçiş sağlanıyor, yaklaşık 5 senedir. En azından eskisi kadar çok hasta ölmüyor”

Doğal dokuyu bozmadan turizmin gelişmesini sağlayacak bir bakış açısı

Nermin Özdemir ve Hamdi Özdemir (Hamdi Hoca) Maral Köyü’ne kıvrıla-kıvrıla çıkılan dar yolun sonunda, Karçal Dağları’nın inanılmaz yeşiline tepeden bakan 2 katlı ahşap bir Camili evinin sahipleri. Evlerini pansiyon olarak turiz-

min hizmetine sunmuşlar. Dar yolun sonunda diye yazılır, okursunuz ama yazması - okuması kolay da gitmesi o kadar değil... .

Pansiyona vardıktan sonra yolun devamı var mı diye sorarsanız, alacağınız yanıt sizi şaşırtabilir, hazır olun. Aslında dağların arasından patika darlığındaki toprak yollardan kocaman arabalarla geçerken, bakılası o kadar çok şey vardı ki, yolun zorluğunu fark etmezsiniz. Ta ki, yol bitip te evin verandasından aşağıyı görene kadar. O zaman işte, nasıl geldik buraya diye şaşarsınız. Ama değer mi? Hem de fazlasıyla. Hele bir de ay tamsa, Nermin Hanım’da çayı demlemişse...

Nermin Hanım ve Hamdi Hoca’nın 4 kızı, bir sürü torunları var. Yaz aylarında Maral köyündeki evlerinde misafir kabul ediyorlar, yani pansiyon işletiyorlar.

Hamdi Hoca 1946 doğumlu. İlkokulu Maral köyünde okumuş. Her köyde bir ilkokul varmış o zamanlar. Köy enstitüsü mezunu öğretmenler varmış. İlkokuldan sonra Borçka’da ortaokula gitmiş. Sonra öğretmen olmuş. 1966-1967 yıllarında Camili’de öğretmenlik yapmaya başlamış. O zaman da burada bu evde yaşıyorlarmış; 8 kardeşi varmış; “Evde 17-18 kişi yaşıyorduk” diye anlatıyor. Sonrasında Rize’de öğretmenlik yapmış ve askere gitmiş Hamdi Hoca. Askerde er öğretmen olarak okuma öğretmiş. “Ali okulları” deniyormuş o zaman, okuma yazma bilmeyen erlere okuma yazma öğretiyorlarmış. Askerlikten sonra Camili köyüne gelmiş, 12 yıl öğretmenlik yapmış, çocuklarını büyüttmüş. “İlk maaşı aldım, kardeşlerimi okula yazdırdım.

Yazın da ormanda çalışıyordum, para kazanmak için, pişman değilim, biraderlerin okumasına yardım ettim” diyor.

Hamdi Hoca; Öyle aydınlık yüzlü, medeni, kültürlü, hoşgörülü, kibar ve iyi niyetli ve görmüş geçirmiş ki...

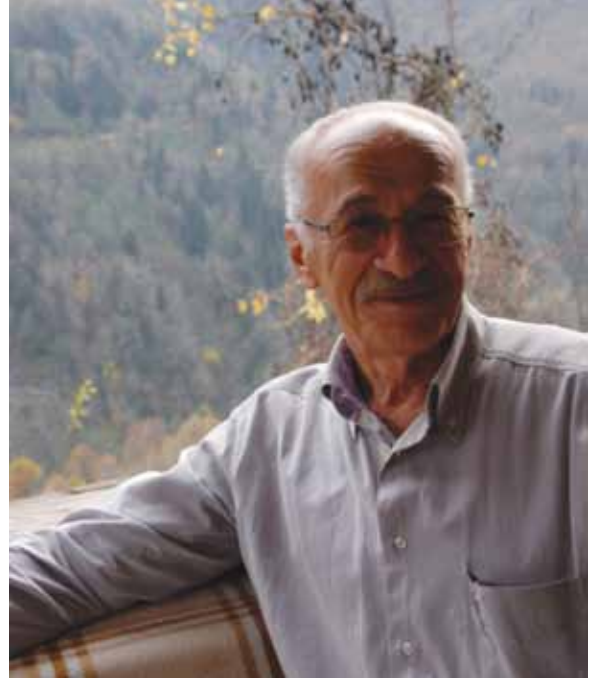
Eşine, evine gelen misafirlerine, hiç tanımadığı okul müdürüne, öğretmenlere o kadar iyi davranıyor, kızlarından, torunlarından, doğup, büyüdüğü, askerlik yaptığı topraklardan o kadar saygı ve sevgi ile söz ediyor ki...

1974 yılında kurdukları bir dernek aracılığı ile ortaokul yapmışlar Camili’de. Bugünkü okul binası 2003 yılında yapılmış, okulun yatılı kısmı ise 2011 yılında açılmış.

Emekli olduktan sonra yılın 7,5 ayını Camili’de, geri kalanını İstanbul’da geçirmeye başlamış.

Burası hep aynıydı

“Burası hep aynıydı” diye anlatıyor Hamdi Hoca; “Ana yol 25 yıldır genişletiliyor, toplamda 40 km ama bitmedi hala... 2-3 yıl öncesine kadar akşam 7 sabah 7 arası geçit vardı. Ondan önce ben öğretmenlik yaparken yol yılda 8 ay kapalı olurdu. Elektrik yoktu. O zaman 3000’e yakın nüfus, 14 okul vardı, 27-28 öğretmen vardı. 8 ay yol kapalı olduğu için kışın öğretmenler 8 aylık ihtiyacını tamamlayamaz, Nisan’da yiyecek biterdi. Onu ayarlamak zordur. Bakkalda da yiyecek kalmazdı. Evlerde birbirimize destek olurduk, ama ahenk vardı. Hepimizin birbirine ihtiyacı vardı. Doktor pratisyendi mesela, has-

ta götürmek gerektiği zaman 100 kişi toplanırdı, hepimiz giderdik. Çünkü benim de başıma gelir diye düşünürdük. Doğanın getirdiği bir birliktelik... Macahel belgeselinde yaşlı bir adam var, “ben her sene 8-10 hastanın peşine giderim, her zaman başkası else (ölse), yaşamaya ne var?” diyor. İşte aynen böyle...”

Hamdi Hoca öğretmenlik yaptığı yıllarla bugünü şöyle karşılaştırıyor: “Bugün devletin 1 okulu var, o zaman 14 okul vardı. Her mahallede halk ahşaptan okul yapmıştı. Şu anda 1200 kişi yaşıyor burada, nüfus azaldı. O zaman benim 60 öğrencim vardı, şimdi sadece bir okuldaki 6 köyün toplam öğrenci sayısı (hem de 8. sınıfa kadar) en fazla 100. Ortaokulda ilk mezunlarımızı verdiğimizde, öğrencilerimizi sınavlara göndermek istedik. Yol kapalıydı, sınav Trabzon’daydı. Kim götürecekti? Bir aile vardı, çocukları çok başarılı bir öğrenciydi. “Hamdi Hoca çocukları sınava

sen götürürsen gönderirim” dediler. Hepsini götürdüm. Borkça’ya, Artvin’e, Trabzon’a her sene çocukları götürürdük, sınava girmeleri için”.

İneğin bakıcısı var!

Hamdi Hoca o kadar zarif ve düşünceli ki, Camili YİBO’daki öğretmenlerin durumunu da anlamak gerektiğini, öğretmenlerin sorumluluk alamamasında şartlarının zorluklarının önemli olduğunu söylüyor: “Öğretmenlere güven vermek lazım, burası mahrumiyet bölgesi, hoşgörü lazım. Ben o zaman öğretmenleri evimde misafir ederdim. Öğretmenlere hafta sonları kurs verdirirdim, çocuklar yetişsinler diye. Burada öğretmene yer vermezsen, öğretmen mutsuz olur. Odununu bulacaksın, yatacak yer vereceksin ki zevkli çalışsın. O zaman öğretmen çalışır, çocukta okur. Cumartesi, Pazar öğretmenlerin kalori-feri yakılmazsa, yemek olmazsa mutsuz olurlar”.

Nermin Hanım’ın akşam yemeklerinin tadına doyum olmaz. Yemekler, mis gibi kokan yeni pişmiş ekmekler sıra ile geliyor sofraya: çorba, tavuk, pilav, fasulye, patates, yoğurt.

İki katlı evin bulunduğu yer çepeçevre orman ve Maral’da (bütün Camili bölgesinde olduğu gibi) evler birbirinden çok uzakta. Büyük şehir sitelerindeki gibi odanın yan duvarında başka bir aile oturmuyor burada. O yüzden evin dışında bir ses olması olağanüstü bir duruma işaret: 2 gencin patikadan aşağıya doğru geldiğini görüyoruz, ineklerini kaybetmişler, arıyorlarmış, “Gördünüz mü?” diye sordular; görmemiştik.

İneğini arayanların gittiği yöne doğru bakarak, “doğuda Gürcistan sınırı var” diye anlatıyor Hamdi Hoca. “Eskiden yabancı uyruklular giremezdi buraya, Askeriye’den izin almaları gerekirdi. Yerliler de Garnizondan izin alırlardı. Sınırdan 600 m. kuş uçuşu olan bölge askeri yasak bölge idi. Şimdi 600 m. 100 metreye indi. Eskiden Camili girişinde (600 m sınırında) bir asker olurdu. Geçişleri kontrol ederdi, Camiliye girmek için izin ya da görevli kimliği gerekirdi”.

Sohbet sürerken, fark ediliyor ki, Hamdi Hoca’nın danası da ineğini arayanların arkasına takılmış; bu kez de Hamdi Hoca danayı bulmaya gidiyor, bulup geliyor.

Birden aklıma takılı veriyor ve soruyorum: Kışın siz gidince dana ne oluyor, kim bakıyor ona? “Bizim ineğin bakıcı annesi var, sosyete olduk biz” diye gülmeye başlıyor Hamdi Hoca. “Köyün karşı tarafında bir aileye veriyorum, bakıyorlar”.

Değirmenler ve Geleneksel Kullanma Kuralları

Arazi yapısı nedeniyle Macahel köyleri, merkezde toplu evlerden oluşan bir yapıya sahip değillerdir. Aksine birkaç evin oluşturduğu birbirinden uzak mahallelerden oluşan dağınık köylerdir. O nedenle değirmenler de bazen tek mahalleye, bazen de birbirine yakın birkaç mahalleye hizmet verebilecek mevkiilerde kurulurlar. Değirmen yerlerinin seçilmesini etkileyen diğer bir faktör de, onları döndürecek doğal suların bulunduğu mahallerdir.

Eski dönem değirmenleri ile son yıllarda yapılanlar arasında farklılıklar vardır. En önemli fark, öncekilerin su ile çalışmaları nedeniyle akarsulara bağımlı oluşlarıdır. Yenilerinden bazılarında elektrikli düzenekler uygulandığı için suya bağımlılık ortadan kalkmıştır. Halen çoğunlukta olup, su gücüyle çalışan değirmenlere eskiden çam ağacından ahşap oluklar yapılırdı. Şimdi-lerde onların yerini metal ya da PVC borulardan oluşturulan sistemler almıştır. Diğer bir farklılık ta çatı örtüleri ile ilgilidir.

Eğer yerleşim yerlerine yakın bir yerde akan dereler varsa, değirmenler o derelerin kenarlarında

hazırlanacak uygun yerlere kurulurlar. Aksi takdirde sular, eski dönemlerde açık arklar ve son dönemlerde de işe uygun demir ya da PVC borularla yerleşim yerlerinin, değirmen yapımına uygun bir yerine getirilip akıtılır. Değirmenler ilgi alanlarındaki aile ya da kişilerin eşit hak ve sorumluluklarına bağlanmış ortak varlıklardır. Bu durum doğal olarak, onların kullanılmalari ile ilgili olarak ta birtakım geleneksel kuralların saptanmasını gerektirmiştir. Değirmen ortakları arasında uygulanmakta olan yerleşik önemli bazı kuralları vardır. Bu ortaklıklar kuralları oluşturmaının çok daha ötesinde, yararlı sosyal ortamlar oluştururlar. Değirmen ortaklıkları ortaklar arasında karşılıklı saygı, sevgi ve hoşgörüye dayalı uyumlu bir iletişimin oluşmasını sağlamaktadır. Ayrıca, ortakların her an birbiriyle irtibatlı olmaları, onların aralarında aile sıcaklığını çağrıştıran bireysel sorumluluk, yardımlaşma, dayanışma ve güven duygularını geliştirmektedir. Bunlardan başka, aralarında ticari amaçlı yeni ortaklıkların kurulmasına da yol açmaktadır. Bazan de değirmen ortaklıklarının inceliklerini gereğince özümseme-yi beceremeyenlerin neden oldukları, sosyal içe-rikli olumsuzluklar ortaya çıkabilmektedir:

Akşam sohbeti

Yemekten sonraki sohbete misafirlerin katılması çok rastlanan bir durum olsa gerek burada. Bu akşamın misafiri hemen yolun aşağısında yaşayan arıcı Mehmet Bey.

Sohbet, yeni mahsul fındık, meyve ve kuzinenin üstünde kaynamakta olan çay eşliğinde sürüyor. Fındıkları kırmak için tahtadan geniş bir tabak, bir de büyükçe taş var. Tabagın içine koyulan fındığın taşla üzerine vuruluyor.

Hamdi Hoca'nın kızlarından biri pansiyonu anne-babası ile birlikte işletiyor. Pansiyonculuk için GEF Projesi'nden ekonomik destek ve eğitim almış. "Onun sayesinde pansiyonun eksiklerini tamamladık" diyor Hamdi Hoca, "aslında eksik hiç bitmiyor ama..."

Pansiyon deyince konu Camili'de yeni yapılan binalara geliyor. "Artık evler ahşap yapılmıyor. Betonarme evler tercih ediliyor. Geleneksel dokuyu bozuyor bu durum. Yeni yapılan bir cami de betonarme. Pansiyonlar da betonarme, otel gibi... Burada yapılarda bir standart yok, aslında GEF projesinin yönetim planında var ama uygulanamıyor" diyor Hamdi Hoca ve ekliyor, "Buradaki turizm farklı bir bakış açısı gerektiriyor. Doğal dokuyu bozmadan turizmin gelişmesini sağlayacak bir bakış açısı..."

Arı nazar almasın

Mehmet Bey, Maral köyünde arıcılık yapıyor, Arıcılık Komitesi üyesi. 35 yaşında, üniversitede Kamu Yönetimi okumuş. "Arıcılık yapma

fikri abilerimizden çıktı "diye başlıyor söze. 2005'te GEF Projesi ile başlamış arıcılığa. "Bir kovan arı ile başladım ben, 8, 24, derken bir sene içinde 100 kovana ulaştım. Avrupa Birliği ve TEMA Vakfı'nın kurslarına katıldım, risk aldım, eğitim aldım, o sayede 100'e ulaştım. Şimdi 200 kovanım var "diyor.

"Arıcılık Komitesi üyesi arıcılar arı sağlığını düşünüyor, biraz da bu yüzden zorunlu olarak bir araya geldik" diye devam ediyor. Komitenin çalışmalarını şöyle anlatıyor:

"Yaklaşık 60- 100 tane arıcıyı burada, envanter çalışması yapıldı oradan biliyoruz. Dışardan arı giriş çıkışlarını kontrol etmeye çalışıyoruz. İnsanlarımız bilinçlendi. Kışın özellikle insanlar birbirlerini evlerine oturmaya misafirliği gittiğinde arıcılık konuşuluyor. Bilinç artıyor. Sonra ürettiğimiz ürünü nasıl değerlendireceğimizi konuşuyoruz ama o konuda henüz ilerleme kaydedemedik. 40 arıcı komiteye katıldı, diğerleri sistemin dışında; kendileri, eşi, dostu için üretiyorlar, o yüzden sisteme ihtiyaç duymuyorlar. Sistemin içinde olmama nedenleri ihtiyaç duymamaları, sisteme karşı olmaları değil."

Nasıl markalaşacağımızı da tartışıyoruz. Kavanoz alıp, etiket yapmayı planladık. GEF projesi bize yardımcı oldu. Üreticinin ürettiğini kontrol ediyoruz, verimi kontrol ediyoruz, bal sağımında üretici 100 kg sağdım diyorsa bunu da kontrol ediyoruz, başka yerden gelen balı karıştırmaması diye. Bu şekilde birbirimizi kontrol ederek, Macahel'deki balı kontrol altında tutuyoruz. Balımızı satış noktasına götürüp satmaya çalışıyoruz. Ama yeterli değil".

Artvin merkeze bağlı eski adı 'Beşavrl' yenisi 'Beş ağıl' olan, doğup büyüdüğü köye davet edilmişim. Köy, hafif eğimli bir arazide toplu evlerden oluşan çok şirin bir yerleşim yeri, ve gürleyip akan bir deresi vardı. Köylülerin önerisi üzerine Artvin'de ilk bakır madeninin çıkarıldığı Maden (Kvarshan) köyüne kadar uzanan bölgeyi yaya olarak dolaşım. Akşama doğru köye döndüğümde etrafımı sarıp izlenimlerim konusunda beni soru yağmuruna tuttular. Ben de o gün gezip gördüğüm yerler ve öğrendiğim yeni şeylerden çok memnun olduğumu belirttim. Ve devamında, "Her şey çok iyi ve güzel ancak, bir duruma çok üzuldüm" dedim. Herkes pür-

dikkat kesildi: "Köyünüzde birlik-beraberlik yok; komşuluk ilişkileriniz zayıf; sorunları konuşarak çözmeyi yeğlememiş; herkes kendi başına buyruk hareket etmiş ve birçoğunuzda da kıskançlık duyguları ileri derecede gelişmiş" dedim. O anda değişik tondaki seslerden oluşan bir uğultu duyuldu ve benden nedenini sormasını istemesine gözler köy muhtarına çevrildi. O da isteklerini anlamışçasına bu yargıya varmamın nedenlerini soruverdi. Yanıtım hazır: "Köyünüzde evler toplu ve merkezi konumda. Dağınık olmadığı gibi hane mevcudunuz da fazla değil. Size iki değirmen rahatlıkla yeter. Hal böyle iken gezinti dönüşümde dereden geçerken 11 adet

Geçen yıl festivalde Arıcılık Komitesi bal standı kurmuş. Başka yerlerden getirip ucuza bal satmasınlar diye sadece Komite'nin bal satmasına izin verilmiş. "Yoksa müşterinin güveni sarsılıyor" diyor Mehmet Bey. Festival sırasında pek çok sipariş almışlar. "Bu konu şimdilik burada kaldı ama bizim için bir başarı sayılır" diyor Mehmet Bey. "Devamı ile ilgili kendi imkânlarımızla çalışıyoruz, Camili'de arıcılığı (bal üretimini) geliştirmek istiyoruz, ekonomiye katkı sağlamak istiyoruz. Arıcılığı geliştirmekten kasıt, arıcılıkla geçinen hane sayısını artırmak, arı mevcudunu korumak ve artırmak. Ülke için bizimki denizde bir damla ama..."

Camili'de konuştuğumuz hemen herkes bal üretmenin ya da diğer deyimiyle arıcılığın zor

olduğunu söylediği halde Mehmet Bey'in kısa sürede yüzlerce koloniye ulaşmasının sırrı nedir? Mehmet Bey'in bu soruya yanıtı hepimize ders gibi: "Arı ölümü gibi şanssızlıklar oluyor bazı seneler. Bazen doğal nedenlerle ellerindekileri kaybettiler, arı hastalıkları, vb. Elindekini kaybedenler küsüp bırakabiliyor. Genel olarak bu konuda teknik olarak bilinmeyen çok fazla şey yok aslında. Bilgi aktarımı eğitim almış arıcıların bir araya gelmesi ile oluyor. Herkes deneyimini paylaşıyor. Deneyimini saklamak olabiliyordu eski kuşakta. Bazıları çok söyleme "arı nazar almasın" der. Ama bilgi ve deneyimi paylaşmak çoğumuza mutluluk veriyor. Üyeler içinde bilgi paylaşımı var, bilgiyi saklayan yok".

değirmen saydım. Bu kadar çok değirmenin varlığı az önce söylediğim sözlerin doğru olduğuna kanıt olarak yeterlidir". Haklı olduğumu söylediler ve "Biz bu sözleri hak ettik ama aramızda kalsın kimseye söylemeyin" diyerek kahkahaları bastılar.

Değirmenlerin gelenek halini almış ortak kullanım kurallarını şöyle özetlemek olasıdır:

- Değirmenin bakım ve onarımının gerektirdiği giderler birlikte yapılıyor.
- Değirmenden yararlanma, acil durumlar hariç bir sıra dâhilinde yapılmaktadır.
- Her ortak kendi kusuruyla sebep olduğu zararları bizzat kendisi karşılamaktadır.
- Sırasını kullanan kendi sırasında oluşan küçük hasarları gidermekte ve izleyecek sıra sahibine teslim saatini bildirmektedir.
- Satılmak istenen payı, satın alıma konusunda diğer ortaklar önceliklidir.

132 yaşında tarihi bir değirmen

1860'lı yılların ortalarında askere giden Dede-min babası Yusuf Ağa'dan 17 sene haber alınmaz. Ümitlerin tamamen kesildiği 1877 yılında birden ortaya çıkarılır. 17 sene kaybolmasına, askerlik hizmetini Saray Bosna'da yapması ve Macahel'den oraya yaya olarak gidip gelmesinin neden olduğu anlaşılır

Askerdeyken su ile çalışan değirmenler konusunda bilgi sahibi olan Yusuf Ağa, komşularını toplayarak köye 1,5 km uzaklıktaki dereyi ark açarak mahalleye getirmeyi ve birlikte bir değirmen yapmayı önerir. Komşuları teklifi ret etmekle yetinmeyip: 'Hortlayacak, bizi kandırıp suyu getirtecek sonra da o su ile arkin altında kalan bütün çaykaralarını sulayacak' şeklinde de dedikodusunu yaparlar. Duruma üzülen Yusuf Ağa, değirmen ustalarını getirerek şu anda Coyet mahallesinde çalışır vaziyette olan değirmeni yaptırır. Bu durum karşısında mahcup olan komşuları özür dileyerek, masrafların tamamını üstlenerek değirmene ortak olmak isteklerini bildirirler. Yusuf Ağa da onlardan tek kuruş almadan değirmeni bütün komşularına ortak eder. Böylece 132 sene önce yapılan ve halen de çalışmakta olan Macahel'in en eski değirmeni o zamanlar herkesin gıpta ile takdir ettiği mahalledeki iyi komşuluk ilişkilerinin miladını oluşturur (Zengin, H.).

Arıcılık Komitesi'nin geliştirdiği son fikir, Camili'de Arıcılar Birliği kurmak. Saf Kafkas arısının (orada "arımız" diyorlar) adının başkaları tarafından kullanılmasını engelleyelim diye düşünüyorlar. "Saf Kafkas arısı sadece burada olduğuna göre Camili Arıcılar Birliği'ni de biz kuralım" diyorlar. Hatta Kaymakam'dan destek almışlar bile.

Nermin Hanım'ın ikramları sürer; Gürcü üzümü (İsmail Bey'in evinde yediğimiz "papa"nın yapıldığı üzüm), çay ve tabi mısır ekmeği- yoğurt - bal...

Vahşi doğada pansiyonculuk zor iş!

Hamdi Hoca ve Nermin Hanım'ın pansiyonunda ay ışığında orman denizinin içinde sohbet sürüyor. Arıcılık Komitesi'nde durum iyi gittiği halde, Ekoturizm Komitesi için aynı şey söylemeyeceklerinden söz ediyor sohbeta yeni katılan misafirlerden birisi.

"Turizmde böyle bir komite oluşturulamadı ne yazık ki. Pansiyoncular birlik oluşturamadı, daha çok müşteri kapma rekabeti var, kopukluk var, servisçilerle, rehberlerle iletişim yok. Misafirlerimizi ya önceden rezervasyon yaparak turizm şirketleri getiriyor ya da bazıları kendileri geliyor. Turist getiren şirketlerle ilgili problemlerden birisi bu şirketlerin kendi rehberlerini ve şoförlerini getirmeleri; onlar kendi rehberlerini ve şoförlerini getirince burada bölgeyi, yolları bilen şoför ya da eğitim almış rehberler işsiz kalıyor. Turizm Komitesi'nin bu sorunlara çözüm bul-

mak için çalışması gerekiyor ama böyle bir çalışma yok. Belki de pansiyoncular böyle bir oluşum kurmalı... Arıcılık Komitesi nasıl Kafkas arısı saf balının kalitesini korumaya çalışıyorsa, Turizm Komitesi de turizmi koruyabilir..."

Pansiyonculuk görüldüğü kadar kolay bir iş değil diye söze giriyor Hamdi Hoca. "Bu işten iyi para kazanılıyor diye düşünüp yapmak isteyenler var ama zorlukları, sürprizleri çok: Mesela, müşteri geliyor, odaya giriyor, örümcek var diyor, böcek var diyor. Alırız örümceği ama sabah yine çıkar, burada durum böyle, herkesi memnun etmek zor".

Hamdi Hoca pansiyonculuğu arıcılıkla karşılaştırarak devam ediyor güzel sohbetine: "Arıcılıkta karşılaşılması olası sürprizlere pansiyonculukta da rastlamak mümkün; arıcının 100 kovanı vardır, bir sürü bal gibi görünür, kilosu 100 TL'den bir sürü para... Ama bazen 100 kovan 0 çeker. İşin bu kısmı pansiyonculukta da geçerli; kişi sayısına göre hesap yaparsan gerçekle bağdaşmaz. Herkese yemek veriyorsun. Mesela hiç doğal süt içmemiş insan var. Ben sütü pakette içerim bunu içmem diyebiliyor. Pansiyoncular bu durumda kendi çözümlerini bulmak zorunda. Ayrıca pansiyonda sayı artınca hizmet zorlaşıyor. İyi yönetmek gerekli bu gibi durumları, ayrıca ilk kez gelenlerin bir daha gelmek isteyerek ayrılmaları için iyi hizmet gerekiyor. Örneğin, birisi yol kapanırsa, dere taşarsa, dağlar üstüne geliyor, vb. endişelenebiliyor (yaşadığımız durumlar bunlar), o kişiyi sakinleştirmek, bu zorlukları aşmak gerek".

Ha bunları götür annesine bırak!

Hamdi Hoca pansiyona gelen müşterilerle ilgili anılarını anlatmayı sürdürüyor: Bir genç hanımı arı ısırması. Neredeyse 2 dakika içinde vücudu kızarıp, şişmeye başlamış, alerjisi varmış. Ambulans çağırılmış, gelene dek genç hanıma soğuk duş aldırılmış, ambulans 10-15 dakika içinde gelmiş, sağlık ocağına götürmüşler; sağlık ocağındaki doktor Borçka'ya gitmek üzereymiş, ucu ucuna yetişmişler, genç hanımı Artvin'e götürmüşler, tedavisi yapılmış, sağlığına kavuşmuş.

Bir başkası yarasadan korkmuş, bütün gece kendisi de uyumamış, kimseyi de uyutmamış.

İki kız kardeş eşleri ile birlikte gelmişler pansiyona. Hanımlar hiçbir yere oturamıyorlarmış, meğer civcivlerden korkuyorlarmış. Hamdi Hoca diyor ki, *“bizimkilerden biri dayanamadı”*, hanımların eşlerine, *“ha bunları götür annesine bırak”* deyiverdi.

Bir başka gün bir başka çift, hem de yağmurlu bir günde Camili'den arabayla bin bir güçlkle (öyle sarp, virajlı bir yol ki bazı yerlerde araba bir kerede dönemiyor) yukarıya gelmişler (Hamdi Hoca'nın pansiyonuna), ama gözleri korkmuş. Pansiyonun kapısına kadar gelip, içeri bile girmeden *“Biz burada kalamayız, yarın inemeyiz”* deyip geri dönmüşler.

Sıcak ekmeğin kokusu

Ertesi sabaha orman denizinin üstünde uyanırsınız. Yatağın hemen bitişiğindeki pence-

reden baktığınızda görünen sadece ormandır; aşağıda, yukarıda her yerde yemyeşil orman... Hamdi Hoca ve Nermin Hanım çoktan işe koyulmuştur. İnekler sağılmış, tavuklardan yumurtalar toplanmış, ekmek kuzinenin içinde pişmek üzeredir. Kahvaltıdan önce Hamdi Hoca arka verandaya ve ön bahçeye serdiği fındığını havalandırır, Nermin Hanım inekleri aşağılara doğru inen patıkaya bırakır, onlar da karınlarını doyursunlar diye. “Aşağılar” denen yere dik bir patika ile inilir, bir fındıklık görürsünüz derinlerde, bir de el yapımı teleferik. Birisi aşağıda topladığı fındığı sepetle teleferiğe bindirir, diğeri yukarıdan alıp boşaltır, sepeti tekrar aşağıya gönderir. Onca eğimli ve uzak mesafeden daha iyi bir fındık toplama yöntemi bulunamazdı diye düşünürsünüz. Bu arada inekler o koca cüsseleri ile, o daracık patikadan çoktan vadinin aşağısına inmişlerdir bile.

Kahvaltı şimdiye dek yediklerinizin en gerçeği olur mutlaka: Mis kokulu bal, sabah sağılmış, pişirilmiş sıcak süt, sütün kokusu üzerinde peynir, kaymak, Nermin Hanım'ın yaptığı reçeller, şekersiz kaynatılmış pekmez; dumanı üzerinde ekmeklerin arasında eriyen tereyağı, tatlarına doymak imkânsız...

Burada para lazım değil!

Camili köyünden Efeler köyüne doğru giderse-niz ve yolda kısa bir mola verirsiniz akan suyun sesinden neredeyse konuşmalarınızı duyamazsınız. Bu yol üzerinde bir eve Tanrı misafiri olarak gidebilirsiniz. Evlerden biri, ev derken, koskoca bir ev ama etrafındaki bahçe evin 5 hatta 10 katı.

Mevsim sonbahardır, hava güzeldir, bahçede yapılacak iş çoktur, herkes bahçededir, herkes iş başındadır.

Yaşlı bir teyze sermiş fındığı yere, birkaç tane alıyor bir tarafa ayırıyor, sonra birkaç tane daha. Ne yaptığını merak edip sorarsınız, “Fındığı temizlediğini” söyler. Kötü olanları ayırır bir kenara, “atacak mısın onları” diye sorarsanız, “olur mu yakarım” der.

İki kızı vardır, “Camili’de kalmazlar” der, ara sıra gidermiş yanlarına. “Burada iş çok” der, “bak, fındık ayıklanacak, meyve toplanacak, fasulyesi var, turşusu var, hayvanlar var bakılacak”. Sessiz, sabırla ayıklar fındığı. Yalnız nasıl yaşıyor ne ile geçiniyorsun diye sorarsanız, “para lazım değil ki burada bana” diye yanıt verir. Yiyeceğim var, yakacağım da... Yine de bazen pazara götürdüğü ufak tefek bir şeyler olur; 3-5 kuruş para kazandırır.

Çöp yok!

Efeler köyüne sesi ta uzaklardan duyulan Efeler Deresine paralel yoldan varırsınız. Köyün girişinde konuk olduğunuz evin verandasından bakıldığında uçsuz – bucaksız gibi görünen dar yolun tepesinde ahşap evler görünür. Oraya çıkmanın mümkün olmadığını, o evlerin çok eskiden – belki de tepelerin daha az sarp olduğu bir zamanda – yapıldığını düşünürseniz, yanırlırsınız. Orada bir pansiyon vardır. Ve gerçekten o dar ve dolambaçlı yoldan o uzak tepedeki eve ulaşırsınız.

Karçal Dağları’nın bir başka yerinde bu kez bulutlara daha da yakın bir orman denizinin

içindesinizdir. Dört tarafı çepeçevre balkonla çevrili baş döndürücü bir pansiyon-eve konuk olursunuz. Burada pansiyonculuğun daha profesyonelce yapıldığına şahit olursunuz. Gelen misafirlere yayla turları, konser ve folklor gösterileri, tırmanış gibi seçenekler sunulur burada.

Camili Havzası’nda bir eve misafir giderseniz mutlaka yemeğe alıkonulursunuz. Allah ne verdiyse; sıcacık mis kokulu mısır çorbası, kocaman bir tepsinin içinde, kuzinede pişmiş nefis bir patates yemeği, tavuk, dolma ve turşu. Arkasından tavşan kanı çaylar.

Burada bir kez daha tanık olursunuz; çantanızdan çıkaracağınız bir kağıt mendili atacak yer ararken pansiyon/evin sahibi Fehmi Bey, “fırlatıver uzağa” deyiverir. “Çöp kutusu?” dersiniz. “Burada hiç çöp olmaz ki çöp kutusu olsun” der; “Yemek artıklarını tavuklar, inekler yer, kağıt, karton kullanmayız, ambalajlı bir şey bulunmaz çünkü burada, cam kavanozları zaten tekrar kullanırız, plastik hiç bulunmaz, bunların dışında alışkın olmadığımız bir çöp gelirse elimize e onu da uzağa doğru fırlatıp atıveririz, yok olur gider.

Geri dönüşümün ne demek olduğunu, hangi atıkların geri dönüşümünün mümkün oldu-

ğunu, hangi atıkların nasıl atılması gerektiğini, hangi renkteki torbada hangi atığın toplanması gerektiğini, evde biriken atıkların nereye gönderileceğini anlamaya çalışan bizleri düşünürsünüz...

Arı mı fındık mı?

Besim Yavuz, Köy Enstitüsü mezunu, Camili'nin eski nahiye müdürü. Kayalar köyünden. 12 yaşına kadar Camili'deymiş, sonra dışarıda; ortaokul ve liseyi Kars'ta okumuş. Daha sonra Camili'ye dönmüş ve 1964 yılına kadar Nahiye Müdürlüğü yapmış. “Eskiye göre gelişti burası” diyor Besim Bey. “Yollar var şimdi, ekonomi gelişti. Ama benim evimin hala araba yolu yok” diye de ekliyor.

Besim Bey Nahiye Müdürü iken çay ekimi denemesi yaptırdığını anlatıyor. Sonuç başarılı olmamış. “O zaman halkın geçimi daha gerideydi. Fındık kalkındırdı burasını” diyor; sözünü ettiği zaman 1950’li, 60’lı yıllar. “Camili’de şimdi her ailenin yeteri kadar fındığı var” diyor. “Fındık fiyatları da iyi, o yüzden ekonomik kalkınma fındıktan oldu. Hayvancılık ta vardı ama verimsizdi. Beş, altı sağım ineği besleyenler, şimdi 1-2 inekle aynı verimi alıyorlar”.

Besim Bey’e göre, para kazanmaya başlayınca değişmiş bölgenin insanı. “Örf, adet, anane değişti, iyi olmadı” diyor. Ama yaşlıların hala etkili olduğunu da belirtiyor ve ekliyor; “Onların örf adetleri iyidir”.

Besim Bey Nahiye Müdürlüğü sırasında yaşadıkları ile bugünkü durumu karşılaştırarak anlatmayı sürdürüyor:

“Eskiden her köyde okul vardı. Ben yaptırdım. O zaman öğrenci vardı, şimdi öğrenci de yok, her köyde okul da yok”.

“Şimdi arıcılık da yapılıyor ama arıcılık ve balı herkes yapamıyor. Yine fındıktan kazanılıyor para. Eline çapayı alan fındığı dikeyor, para kazanıyor. Arı öyle değil”.

“Ya şimdi nahiye müdürü olsaydınız?” diye soruyoruz Besim Bey’e. Bakın nasıl yanıt veriyor: “Ben fındığı başlattım. Yine onu, olanı teşvik ederdim. Büyükbaş hayvanınız da olsun ama çok sayıda olacağına, az olsun ama iyi bak derdim. Olduğu gibi devam ettirirdim, arazi az. Herkes el sanatları geliştirelim diyor mesela, ama olmaz. Ormanı tahrip edersin. Belki meyvecilik yapılmasını, iyileştirilmesini teşvik ederdim. Burada meyvelerin bazılarını kesersiniz içi çürük”.

Buldurin Kiğam Buğday Ekmeği Yedik!

Macahel’de yaşam adeta tecritli ve kapalı bir ekonomi sürecinde akıp gidiyordu. Bu koşullar altında yöre halkının öncelikle sığınacağı tek yer kuşkusuz toprak ananın sıcak ve cömert kucakları idi.

Her şeyden önce bilmekte yarar vardır ki, Macahel halkının bütün zamanlar boyunca yaşamsal ana besin maddesinin ‘mısır ekmeği’ olmuştur. Bu durumda yörenin tarım politikasının mısır yetiştirme ana eksenli olduğunu anlamak hiç de zor değildir.

Aşağıdaki anonim özdeyiş, Macahel için mısır tarımının ne derece önemli olduğunu anlatmak için yeterlidir.

Ağırladığı yabancı misafirine Macahel’li yaşlı dede şöyle dert yanar: “Ço! (bayım ya da arkadaş anlamında Gürcüce bir hitap şeklidir) Eskiden bazı senelerde olduğu gibi buldurin (geçen sene) öyle kurağı oldi ki kiğam (neredeyse) buğday ekmeği yemeye mecbur kalduk.”.

Macahel’de ikamet eden her aile, bölge iklimi ile toprağına uyumlu ve yöresel zirai yöntemlerle yetiştirilebilmesi olası olan, başta mısır olmak üzere, yaşamsal önemdeki her türlü ürününü, bizzat kendisi üretilip depolamak zorundadır. Çünkü yılın az sayıdaki ayları dışında o ürünleri, kendi kileri dışında, herhangi bir yerden bulmak mümkün değildir. Ara sıra bulabilme olanaklarının var olduğunu farz etsek bile bu kere de, bölgede, sayılı birkaç aile dışındakilerin, onları satın alabilmeye yetecek paraları yoktur.

Bu durumda her aile öncelikle, iki üretim dönemi arasında kendilerine yetecek miktarlarda, mısır ve gerekli diğer ürünlerin üretimine elverişli tarla sahibi olmayı sağlamak zorundaydı. Bölgedeki bütün ailelerin toprak varlıkları farklıydı; kiminin toprağı yeterinden az, kimininki yeterli ya da ihtiyaçlarından fazlaydı. Toprağı az olanlar eğer varsa arazilerini komşularından birinin tarıma elverişli tarlasıyla takas ederlerdi. Bunu başaramayanlar, sahip oldukları ormanlardan birini açarak

Tüketici olmak ya da olmamak...

Besim Bey ile sohbetimize Camili Köyü Muhtar İlker Sav katılıyor. Köyünün geçim kaynakları, gelecek ile ilgili söyleyecekleri var elbette:

“Bal üretimi az sayıda aile tarafından yapılır burada. Söylendiği kadar çok bal yok aslında. Pansiyonculuk ise kısa süreli. Köyde yaklaşık 10 tane pansiyon var. Senede 5.000 kişi havzayı ziyaret ediyor ve en fazla 2 gece kalıyor. Kişi başı günlük 70 - 80 TL den (80 TL/gece 2 gece x 5.000 kişi)= 800.000 TL yapar. Çok yüksek bir gelir değil”.*

“Turizmden gelir elde etmek için bizim de bir şeyler yapmamız lazım. Mesela yaylaya çıkar-ken turistlerin tost- ayran alacağı bir yer bile yok. Yani bizim de hizmet için çaba göstermemiz lazım. Burada bir şey yok; insanları davet ediyoruz, sandalye yok, ekmek yok, tabak yok. Vatandaş bunları kendi başına yapamaz ki, gücü yetmez. Kredi alabilsek belki çözüm olur”.

İlker Bey “Özel idare bir tane greyder bile alamıyor. Turizm diyoruz ama arabayla gelenin arabası mahvolur bu yollarda. Bu durum turizmi baltalıyor. Turizm konusunda yatırım, eğitim ve hizmet eksikliği var” diyor.

Camili’de iyi olan bir şey var İlker Bey’e göre: Bal üretimi çalışmaları. Şöyle açıklıyor: “İyi giden tek şey Kemal Bey’in önderliğinde Arıcılık Komitesi’nin çalışmaları. Bu balı 300-500 aile az az da olsa üretir. Bala güven sonsuz, ama az o başka.”

Muhtar İlker Sav’ın özellikle üzerinde durduğu önemli bir konu daha var: Tüketim. Anlattıkları ders gibi:

“Vatandaş artık tavuk beslemiyor. Fasulye, mısır, kabak, salatalık yetiştirmiyor. Hâlbuki burada en doğal haliyle bunlar yetiştirilebilir. Ama herkes tüketici olmuş. 40-45 hanenin hepsine emekli maaşı geliyor. 500-600 TL değerli burada, 5000 TL den üstün. İnsanlar hiçbir iş yapmıyor, dolaşıyor. Diyorum ki 50 tavuk alın, günde 50 yumurta yaptırın. Ama durum öyle değil, burada market yumurtası satılıyor. İnsanlar yapmıyor. Hâlbuki herkesin evinde 5 tavuk var. Herkes “ay geliyor, domuz geliyor, zarar veriyor hayvanlara, sebzelere” diyor. “Ama ayı her zaman vardı, eskiden gelmiyordu, şimdi mi geliyor? Kısaca, artık buradaki insanlar da şehirde yaşar gibi, tüketici hale geldi. Çoğu yaşadığı yerin değerini düşünmüyor. Bunun bir bedeli var. Buranın değerine göre davranmalıyız. Besim Amca bilir; benim bir oğlum bir de hanım var. Yazın yaylaya çıkıyorlar. Yaylacılık bize atadan geçmiş. Ama şu an köyde 12 kişi yaylaya çıkıyor. Bu durumda yaylacılık ta bitecek yakında. Bir daha yapmamız çok zor. Gençler hep dışarıya gidiyor. At, yayla, kara saban nedir bilmiyor gençler. Herkesin evinin önünde aynı şey olmaz. Herkesin bulunduğu yerin şartlarına göre yaşaması lazım. Pansiyoncu değilsen bile, yumurta sat, elma sat, fındık sat, fasulye sat, ayran sat... Şuraya bir fazla turist gelmesi herkese yarar ama çaba göstermek lazım.”

tarlaya dönüştürdü. Bu olanaklardan yararlanmayanlar da, gereğinden fazla tarlası olanların tarlalarından birisini 'yarıcılık' denen usulle ekip biçerlerdi. Sayılan olanaklardan birini sağlamakta başarısız olanlar ise, çaresiz olarak ellerindeki tarlalarla yetinip, onlardan daha çok verim ve ürün alma yolundaki çabalarını artırırlardı.

Topraklara tohum atma zamanları değişen iklim koşulları nedeniyle değişiktir. Bu nedenle, ilkbahar mevsimi Nisan ayının ikinci yarısı ile Haziran ayının ilk yarısı arasında kalan süre, yörede tohum atma işlemlerinin başlangıç ve bitiş sınırlarını oluşturur.

Tarladan toplanan mısırın kullanıma hazır hale gelmesinin çeşitli aşamaları vardır: Mısır koçanları eve yığılıp tarladaki mısır sapları (Çala) kaldırılır. Çala kaldırıldıktan sonra, 'Kunçala' denilen koçanların dış koruyucuları ayıklanır. Bunun için birbirine yakın komşular aralarında belirledikleri iş sırasıyla, bir çeşit imece usulü, birlikte çalışırlar. Eğer hava yağışlı değilse, bunu fırsat bilerek gündüzleri hep birlikte, çala işini bir an önce bitirmeye çalışırken, ayıklanacak mısırların da zarar görmemesi için geceleri, yine hep birlikte ayıklama işlerini sürdürürler.

Mısır ayıklama imeceleri

Mısır ayıklama deyip geçmemek gerekir. Basit görünen birçok alışkanlık Macahel'de çok güzel anıların yanında, unutulmaz şölenlerin yaşanmasına da ortam hazırlarlar. Mısır ayıklama imeceleri de bu tür imece toplantılarından.

İmeceler her zaman aynı mahalle bireylerinden oluşmazlar. İşlerin çok olduğu ya da istenen durumlarda, mahalle dışından da imecelere davetler yapılır ve bu takviyelerle işlerin çabuk bitirilmesi sağlanmış olur.

Mısır ayıklama sırasında birlikte şarkılar, türküler söylenir, fıkralar anlatılır, bilmeceler sorulur. Yaşlılar eski dönem imecelerinden anılarını anlatırlar, av partilerinden söz edilir, abartılı av hikâyeleri, askerlik hatıraları anlatılır. Bu koşullar içerisinde zamanın nasıl geçtiği fak edilmez bile.

Kadınlar da mutfakta boş durmazlar. Birlikte yenen yemeklerden sonra ara ikramlar hazırlarlar. Ayıklama sırasında henüz olgunlaşmamış sütlü mısırlara rastlanır. Bir taraftan onlar közlenip, bir bölümü de haşlanırken, diğer taraftan patates ve kabaklar da değişik yöntemlerle ikrama hazır edilirler. O mevsimde yetişmiş olan değişik türlerdeki meyvelerle o ikramlıklar takviye edilerek ara dinlenme molalarında hep birlikte afiyetle yenir.

Bu hengâme içerisinde biz çocuklarda boş durmazdık. Oyun alanımız elbette ki kocaman tepeler oluşturan kunçala yığınları olurdu. Üzerinde yuvarlanır güreşler yapar, yüksek yerlere çıkar üzerlerine atıldık. Ayrıca saklambaç oynar bazen de kunçala yığınları içlerine gömülerek oradan geçenleri birden fırlayarak korkutup eğlenirdik. Böylece, mısır ayıklama imecelerini birer eğlence şölenine dönüştürürdük (Zengin, H.).

Bakkal

Camili'de bir bakkal vardır, okulun hemen karşısında. Bakkala girince hiç tahmin edemeyeceğiniz bir manzara ile karşılaşsınız: bakkalı işleten bir genç hanım. Güzel mi güzel, güler yüzlü, zarif bir çalışan kadın. Hatice Hanım (Hatice Akınay); bakkalı eşi ile birlikte işletiyormuş, yeni evlenmişler, eşi rehberlik yapıyormuş. Hatice Hanım'a bakkalında en çok satılanı sorunca; *"Daha çok çocuklar şeker, çikolata alır"* der, *"bir de hanımlar ev işleri ile ilgili malzemeler"*. Eğer marka tutkunuz yoksa, aradığınız pek çok şeyi bulabileceğiniz bir bakkal burası. Hem de çocukluğumuzdaki bakkallardan, hani bisküvilerin cicili-bicili büyük-kare kutuların içinde gramla satıldığı bakkallardan... Bu arada belirtmekte yarar var; Hatice Hanım'ın bakkalında Camili'nin leziz ballarından da satılıyor.

Macahel'de yaşam doğaya uyum sağlamanın verdiği rahatlık ve doğallıkla sakin, mütevazı ve yaşama dört elle sarılmış insanlarla sürüyor. Şehirlerde hayatı çoğunlukla bir kablonun ucundan dayatılanlarla yaşayanlar için Macahel'de yaşamak sadece birkaç günlük farklı bir tatil seçeneği olarak görünebilir. Çünkü şehir yaşamı bize doğanın sundukları ile yetinmeyi

imkânsız kılıyor artık. Vaktimiz sınırlı. Ortada doğaya dair bir şey de yok zaten. Ailemizle birlikte olduğumuz zamanları başka hayatları izleyerek geçiriyoruz. Günlerin telaşından en sevdiklerimizi bile unutuyoruz. Kablolardan bize ulaşanlarla dolduruyoruz hayatlarımızı, tükettiklerimizin farkına varacak zamanımız yok. Camili'de yaşamak bir TV filminde olmak gibi belki birçoğumuz için. Orada yaşayanlar için ise izledikleri TV dizilerindeki ve reklamlardaki hayatlar birer film, gerçek kendileri. Oradayken bir diziden söz edildiğini hiç duymazsınız, ya da bir dizi kahramanından. Farkındalar mı bilinmez ama kendileri kahraman.

Mısır Ekmegi, Yoğurt ve Bal...

“Mısır ekmeği, yoğurt ve bal”; doğanın sunduklarına saygı duyarak yaşamın 3 sözcükle özetli. Pek çok tanımlı olmasına rağmen, sürdürülebilir kalkınma kavramını Camili özelinde en iyi tanımlayan 3 sözcük. Ancak, biyosfer rezervleri gibi sadece özel niteliklere sahip alanlarda mı söz konusu olmalı doğa ve insanın birbirini anlayabilmesi, doğanın sunduklarının, yaşamın değerinin anlaşılması? Örneğin, insan yapımı bir çevrede, örneğin biyosfer rezervlerinde olduğu kadar ortak değerleri, ortak geçmişi olmayan insanların yaşadığı büyük şehirlerde nasıl kurulabilir sürdürülebilir kalkınma kavramını destekleyen yaşamlar? İnsanlar nasıl doğanın sunduklarının değerini bilebilir, korur, sakınır hale gelebilir? Nasıl koruyabilirler geleneklerini, kültürlerini, geçmişlerini ve geleceklerini? İnsan yapımı şehirlerde yaşamı sürdürürken mümkün değil mi Camili’yi ve oradaki yaşamı örnek almak? Yaşam kalitesini yükseltmek, teknolojiyen, gelişmekten vazgeçmeksizin doğanın bir parçası olduğumuzu hatırlamak?

Herkes için mutluluk ve huzur kaynağı olmalı yüksek plazalardaki işyerlerinden çıkıp, ağaç-

larla kaplı bir parkta kuşları beslemek, akşamları evlerimizde yaşadığımız şehrin hemen yakınındaki kasabanın bahçelerinde yetiştirilmiş salata dan yemek, güneş enerjisi ile çalışan su ısıtıcıları kullanmak...

O kadar da zor olmasa gerek, birkaç günlük Camili gezisinden sonra yaşam alışkanlıklarımızı sorgulamak, aslında bir parçası olduğumuz doğayı her yapılandırdığımız yaşam alanında yanımıza almak...

O kadar da zor olmasa gerek, Camili halkının doğasına, balına, mısırına, üzümüne hatta yılda 5 ay kapalı olan Camili Geçidi’ne verdikleri değeri anlayabilmek...

Sonbahar akşamlarında mısır ayıklama imecesi yapmasak da, ortak bir geleceği paylaştığımız insanlarla daha fazla paylaşımda bulunmak...

Hafta sonu planlarımızda alışveriş merkezi gezmelerini azaltıp yerine park gezintileri hatta kuş gözlem deneyimleri eklemek...

Musluklarımızdan akan suyun bir zamanlar dinazorların içtiği su olabileceğinin farkında olup, suyun değerini anlamaya çalışmak...

Sürdürülebilir Kalkınmada Bir Başarı Hikayesi

Camili Havzası'nda yüzyıllardır süren insan ve doğa etkileşimi nadir bir kültürel peyzaj ve yöresel gelenekler ortaya çıkarmıştır. Yapılan çalışmalar bölgede kalkınmanın Camili'nin kendine has özel yapısını bozmayacak biçimde olması gerektiğini göstermektedir. Gelişme ve koruma arasındaki doğru dengenin sağlanması için yörede yaşayan insanlara kendi kontrolleri altında sürdürülebilir geçim kaynağı modelinin geliştirilmesi şansını veren Camili bölgesinin doğal değerlerinin kalitesinin devam ettirilmesi ve korunması önemli bir faktördür.

Halkın yıllarca izole bir yaşam sürmesi nedeniyle köylüler, günlük yaşamlarında, köy evlerinin ve ek yapılarının mimarisi ve yapılış tarzında, kullandıkları alet ve malzemelerde eski gelenekleri muhafaza edebilmişlerdir. Geleneksel halk dansları ve halk müziği kültürü halen bölgede yaşamakta olup, köylüler geleneksel şarkılarını gelecek kuşaklara aktarmak ve muhafaza edebilmek amacıyla Çoksesli Yaşlılar Korosu'nu

kurmuşlardır (Camili Biyosfer Rezervi Taslak Yönetim Planı).

Yaşam ve geçim kaynakları, havzanın çevresel ve doğal şartlardan dolayı son yıllara kadar büyük ölçüde tarımsal faaliyetler ve hayvancılık yoluyla sağlanmaktaydı. Doğal ve nadir ekosistemlerinin sağladığı hizmetlerin ekonomik faydalarının farkına varılması sayesinde 2000'li yıllardan itibaren sürdürülebilir turizm ile arı ve bal üretimi sektörü de ana geçim kaynakları arasında yerini almıştır.

Camili'nin biyosfer rezervi olması, havzanın biyolojik ve kültürel değerlerinin hem ulusal hem de uluslararası anlamda korunmasına katkı sağladığı gibi, yörenin sürdürülebilir kalkınması için en önemli konulardan biri olmuştur. Doğal kaynakların akılcı kullanımının devamlılığının sağlanması ve Camili doğasının ve peyzajının korunması yörenin sürdürülebilir kalkınması oldukça önemlidir.

Çöp kutusu kullanmamanın nasıl olabileceğini düşünüp, ambalaj atıkları, alüminyum kutuları kullanmadığımız “atıksız” bir gün geçirmeyi denemek...

Bize sunulan kabloların ucundaki yaşamlarımızdan biraz da olsa uzaklaşmaya çalışmak...

Gecenin olması gerektiği gibi karanlık olmasını, ya da binlerce ampulle aydınlatılmamış olmasını yıldızları görebilmek için iyi bir neden olarak görmek...

Kısaca, insan yapımı merkezlerde yaşarken de doğanın bir parçası olduğumuzu hissetmek, bize sunduklarının farkında olmak ve değerini bilmek bizim elimizde değil mi?

UNESCO’nun tanımı ile Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim (SKE), sürdürülebilir bir gelecek için tüm insanların bilgi, yetenek, tutum ve değerler ile donatılmasını içerir. Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik, yoksulluğun azaltılması, sürdü-

rülebilir tüketim gibi, sürdürülebilir kalkınma kavramı içindeki tüm konuları kapsar.

Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim, doğal kaynak kullanımlarımızın sürdürülebilir bir gelecek için değiştirilebilmesi için tutum ve davranış kalıplarımızın değişmesini, uzun vadeli görüşler edinme, sistemli düşünme ve sürdürülebilir bir gelecek için ortak kararlar alma ve uygulama yeteneklerinin geliştirilmesini içerir. Bunun için gerekli eğitim ve öğretim uygulamalarının geliştirilmesini öngörür. Bu içerikle, UNESCO 2005-2014 dönemini SKE-10 yılı olarak belirlemiştir. Bu dönemin sonunda UNESCO Türkiye Millî Komisyonu İnsan ve Biyosfer (MaB) İhtisas Komitesi Türkiye’nin ilk biyosfer rezervi olan Camili’yi ve Camili’deki sürdürülebilir yaşamdan kesitlerle, Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim uygulamalarına katkıda bulunmak amacı ile sunmaktadır.

Mutlu ve sürdürülebilir bir gelecek dileği ile...

Camili Havzası hem doğası, hem de geleneksel kültürü ile ulusal ve küresel ölçekte artık önemli bir cazibe merkezidir. Daha tanınır hale geldikçe bölgenin çarpık gelişmesi yönünde bir kaygı var. Ancak yöre halkı bu kaygılara sebep olabilecek faaliyetlerin gerçekleşmemesi için büyük çaba ve gayret sarf etmektedir. Yörede yaşayanlar içinde bulundukları nadir ekosistemlerin ve doğal ve kültürel yapıların öneminin farkındadırlar. Bu amaçla, özellikle turizm faaliyetlerinin doğa ile uyumlu ve yöresel mimariyi ve kültürü benimseyen yapı ve tesislerden oluşması için kendi aralarında ortak bir anlayış geliştirmeye çalışmaktadır. Söz konusu ortak anlayışla alanda üretilen Kafkas arısı ve balın da korunması ve sürdürülebilir bir şekilde üretilmesi amacıyla kendi içinde bir kontrol ve izleme mekanizması geliştirilmiştir. Yörede üretilen Kafkas arısının ve balın kaçak yöntemler ile bölge dışına çıkarılması ya da dışarıdan başka arıların alana getirilmesi yörede yaşayanların etkin ve yoğun kontrolleri sayesinde önlenabilmektedir. Yörede yetiştirilen fındığın ve diğer yöresel ürünlerin doğallığının

ve devamlılığının sağlanması konusunda halkın bilinçli olması ve bu ürünlerin sürdürülebilir bir şekilde üretilmesi için çaba göstermesi, bu faaliyetlerin kendilerine sağlayacağı ekonomik ve çevresel faydaların farkında olduklarının bir göstergesidir.

Camili, biyosfer rezervlerin en önemli fonksiyonları olan koruma, gelişme ve araştırma-izleme fonksiyonlarını, havzadaki nadir ve eşsiz ekosistemleri, tür ve habitatları koruyarak, yöre halkının doğa ile uyumlu ekonomik faaliyetlerini destekleyerek ve bilim adamları, sivil toplum kuruluşları ve diğer ilgili kişi kurum ve kuruluşların alanda gerçekleştirdiği araştırma ve izlemeye imkan vererek yerine getirmektedir. Özellikle gelişme fonksiyonu görevini yerine getiren ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının teşvik edildiği bölgelerde, ekosistem yönetimi yaklaşımı uygulanmaktadır. Bunun sonucunda sürdürülebilir bölgesel kalkınma çabalarına örnek olacak bir model alan ortaya çıkmıştır (Ertürk, E.).

Kaynaklar

Akbaş, F. 2011. *Maçahel - Artvin Karçal Dağı Gürcü Köyleri*. Say Dağıtım Ltd. Şti. İstanbul.

Beşli, E. A. 2013. *Macahel'den Gorgit Yaylasına Doğru*. DoğaKaradeniz Dergisi, Sayı: 21, Sayfa: 22-26.

Camili Biyosfer Rezervi Taslak Yönetim Planı, 2007. Çevre ve Orman Bakanlığı (mülga).

Dabaoğlu, M. 2004. Radikal Gazetesi, 02.04.2004.

Ertürk, E. 2012. *Sürdürülebilir Kalkınmada Bir Başarı Hikayesi: Camili Biyosfer Rezervi*. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (RİO+20), Rio De Janeiro, Brezilya.

Kalem, S. *Aşağı Kafkasların Yeşil Hazinesi: Karçal Dağları*. Yayınlanmamış makale.

Üzümeri, M. E., Dinçer, S., Kazancı, S. 1957. Türkiye Ansiklopedisi, Ankara, Cilt: IV, Sayfa 32.

Zengin, H. *Saklı Cennet Macahel*. Yayınlanmamış kitap.

<http://www.macahelbizimdir.org/Yazilar.asp?goster=yazi&id=160>

<http://www.macahelas.com>

<http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCrcistan>

<http://artvn.biz/artvin-kose-yazilari/karc-al-yay-lari-beyazsu-yaylasi-1/>

<http://forum.gidagundemi.com/puding-uretimi-t325.html>

<http://www.haber7.com/neler-oluyor-hayat-ta/haber/1004944-ilk-kez-bu-yil-ulasima-kapanmadi>

<http://www.haydarzengin.com/>

<http://www.macahel.org.tr>

<http://www.macahelas.com/>

<http://forum.gidagundemi.com/puding-uretimi-t325.html>

Yazarlar

Gaye TEKSÖZ

Çevre Mühendisi (PhD). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim ve İklim Değişikliği Eğitimi konularında uzun yıllardır çalışıyor. ODTÜ Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi olarak görev yapıyor. UNESCO İnsan ve Biyosfer (MaB) İhtisas Komitesi* üyesidir.

Erdoğan ERTÜRK

Orman Yüksek Mühendisi. 20 yılı aşkın süredir doğa koruma, korunan alan planlaması ve yönetimi konularında çalışıyor. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nde görev yapıyor. UNESCO İnsan ve Biyosfer (MaB) İhtisas Komitesi üyesidir.

Yıldıray LİSE

Uzman Biyolog. Uzun yıllardır doğa koruma, korunan alan planlaması, doğa eğitimi ve ekoturizm konularında çalışıyor. Ortadoğu Ormancılık Proje Etüt ve Müşavirlik A.Ş.'de Genel Müdür olarak görev yapıyor. UNESCO İnsan ve Biyosfer (MaB) İhtisas Komitesi ve IUCN Korunan Alanlar Dünya Komisyonu (WCPA) üyesidir.

* İnsan ve Biyosfer (MaB) İhtisas Komitesi, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu altında biyosfer rezervleri, ekosistem hizmetleri ve sürdürülebilir kalkınma için eğitim konularında ulusal ve uluslararası çalışmalar yaparak UNESCO MaB Programı uygulamalarını gerçekleştirmektedir.

ISBN: 978-605-62155-7-5

